

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЕКТ)

на тему:

Правове регулювання банківської системи України

Студента 2 курсу, 6 групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Фінансове право»

Завгородній Богдан
Миколайович

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Дараганова Ніна Володимирівна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор

Ніколаєва Людмила Вікторівна

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	9
1.1 Банківська система як складова фінансової системи держави	9
1.2. Нормативно-правове та інституційне забезпечення регулювання банківської системи.....	18
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	23
2.1. Інструменти регулювання банківської системи України.....	23
2.2. Правові засади регулювання діяльності НБУ та комерційних банків.....	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	51
3.1. Міжнародні стандарти та законодавство ЄС у сфері банківської діяльності	51
3.2. Європейський досвід здійснення банківського нагляду і регулювання та особливості його застосування в Україні	64
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Банківська система – це стратегічно важливий елемент національної економіки. Саме банки є головним джерелом залучення фінансових ресурсів в економіку країни, забезпечення безперервного функціонування платіжних систем та ринку фінансових послуг. Лише через досконалу банківську систему можна здійснити успішну реструктуризацію економіки в цілому. Крім того, банківська система відіграє провідну роль у реалізації масштабних міжнародних економічних і політичних проєктів. Забезпечення її стабільності є одним з пріоритетних завдань України на шляху інтеграції до Європейського економічного простору.

Важливою умовою поступального розвитку банківської системи є високий рівень організаційно-правового забезпечення. Насамперед, від стану правового та організаційного забезпечення залежить упорядкованість, безпека та ефективність банківської діяльності. Досконала організація та міцне правове підґрунтя зміцнює сферу банківських відносин, роблячи її стійкою до економічних загроз і ризиків. Натомість, вади правового та організаційного забезпечення чинять потужний тиск на банківську сферу. Вони дестабілізують банківські відносини, провокують конфлікти між їх учасниками, створюють передумови для маніпуляцій і зловживань.

Саме в організаційно-правовій площині криються витoki багатьох проблем функціонування вітчизняної банківської системи. З кожним роком ліквідуються дедалі більше банківських установ, зменшуються обсяги банківського кредитування, зростає кількість правопорушень у банківській сфері. Цілком очевидно, що такі негативні тенденції матимуть місце доти, доки не буде усунуто системні недоліки правового та організаційного

забезпечення банківської діяльності.

Усвідомлюючи масштаби проблеми, держава розглядає розвиток банківської сфери як пріоритетний напрям національної економічної політики. Протягом останніх років в Україні здійснено комплекс правових та організаційних заходів, спрямованих на розбудову банківської системи.

Але, водночас, доводиться констатувати цілу низку проблем правового регулювання. Суттєвого оновлення потребує банківське законодавство, яке характеризується неузгодженістю, колізійністю, фрагментарним регулюванням суспільних відносин і багатьма іншими недоліками. Публічне адміністрування в цій сфері є недостатньо ефективним, а його розвиток протікає дуже повільно. Ці проблеми чинять негативний вплив на державну політику в банківській сфері, знижуючи її ефективність, перекреслюючи її здобутки.

Викладене диктує необхідність удосконалення правового забезпечення банківської системи. З цією метою доцільно провести ґрунтовний аналіз банківського законодавства, висвітлити його проблематику, окреслити перспективні напрями її вирішення.

Загальнотеоретичну основу дослідження становить науковий доробок: С.В.Бобровника, Л.М.Горбунової, А.Г.Зюнькіна, В.В.Коваленка, О.Г.Мурашина, В.П.Нагребельного, А.О.Селіванова, Ю.А.Тихомирова, Ю.І.Онищенко, О.П.Оранка та ін.

При написанні дисертації враховані результати спеціальних досліджень: Н.В.Барахтян, В.М.Бугулова, І.В.Ветрової, А.А.Коваленка, М.В.Плотнікової, К.Є.Раєвського, В.Г.Савенкової, А.М.Харченко, та ін.

Разом з тим, широке коло проблем правового забезпечення вітчизняної банківської системи лишаються невирішеними, що зумовлює необхідність їх поглибленої наукової розробки.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є здійснення аналізу

нормативно-правового регулювання банківської системи України.

Виходячи із поставленої мети, *завданнями* дослідження є:

- встановити місце банківської системи у фінансовій системі держави;
- охарактеризувати загальні засади нормативно-правового та інституційного забезпечення регулювання банківської діяльності в Україні;
- класифікувати інструменти правового регулювання банківської діяльності в Україні;
- розкрити сучасний стан правового регулювання основних рівнів банківської системи України;
- узагальнити тенденції розвитку міжнародно-правового регулювання банківської діяльності;
- визначити перспективні напрями впровадження європейського досвіду у вітчизняну практику банківського нагляду і регулювання.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають з приводу банківської системи України.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є правове регулювання банківської системи України

Методи дослідження теми. Дослідження базується на засадах методологічного плюралізму, тобто на використанні низки наукових методів і підходів тією мірою, якою вони відповідають об'єкту, предмету та завданням дослідження.

При дослідженні особливостей правового регулювання банківської системи нашої проблематики було використано ряд методів, серед них як загальнонаукові так і спеціальні методи, зокрема: системний і структурний, за допомогою яких проаналізовано правові засади регулювання банківської діяльності; за допомогою логіко-семантичного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного поглиблено понятійний апарат дослідження; порівняльно-правовий метод використовувався в аналізі зарубіжного та

вітчизняного законодавства і наукових досліджень публічно-правового регулювання банківської діяльності в різних країнах; формально-догматичний метод використовувався для доктринального тлумачення правових норм і термінів, принципів і засад банківської діяльності. Методи узагальнення та прогнозування застосовано у процесі формулювання висновків.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, одержані в результаті дослідження, можуть бути використані в подальшому в різних сферах діяльності, зокрема:

– у науково-дослідній сфері – сформульовані та викладені положення, узагальнення, висновки і рекомендації мають як загальнотеоретичне, так і прикладне значення для вироблення нових підходів до реформування банківської діяльності в Україні відповідно до євроінтеграційних вимог. Крім того, вони можуть стати основою для подальших наукових розробок у галузі регулювання банківської діяльності і збагатити її новими дослідженнями;

– у науково-методичній роботі – узагальнення викладені в дослідженні можливо використати при викладанні юридичних дисциплін, при підготовці навчальних посібників і методичних рекомендацій, а також для підготовки лекційних, семінарських занять, написання статей та рефератів;

– відповідні матеріали можуть бути використані для вдосконалення законодавства України.

Апробація. Матеріали випускної кваліфікаційної роботи було апробовано шляхом опублікування наукової статті у збірнику наукових статей студентів «Правове забезпечення підприємницької діяльності» (м. Київ, КНТЕУ, 2018 рік).

Структура роботи. Структура та обсяг дослідження обумовлені метою, об'єктом та предметом дослідження, а також вимогами до даного виду робіт. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів,

висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, з них основного тексту – 85. Список використаних джерел нараховує 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Банківська система як складова фінансової системи держави

Першочерговим завданням нашого дослідження є визначення ключових загальнотеоретичних засад правового регулювання банківської системи як складової фінансової системи держави. Відомо, що банківська система – сукупність різних видів національних банків і кредитних установ, що діють в рамках загального грошово-кредитного механізму. Відповідно до Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» та ст. 334 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 № 436-IV банківська система України складається з Національного банку України та інших банків (державних і недержавних), а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України на підставі положень названого Закону [1; 2].

Із метою здійснення банківського нагляду на консолідованій основі в банківській системі визначаються банківські групи – групи юридичних осіб, які мають спільного контролера, що складається: а) з материнського банку та його українських та іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами; б) з двох або більше фінансових установ та в якій банківська діяльність є переважною. До складу банківської групи також входить банківська холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками банківської груп. Порядок ідентифікації банківської групи контролером та НБУ, визнання НБУ банківських груп, критерії визначення підгруп у межах банківської групи та

інші вимоги визначаються Положенням про порядок ідентифікації та визнання банківських груп, затвердженим Постановою Правління НБУ від 09.04.2012 № 134 [3].

Не належать до банківської системи, але з метою забезпечення, захисту та представлення інтересів своїх членів банками можуть створюватися неприбуткові спілки чи асоціації, які не мають права займатися банківською чи підприємницькою діяльністю.

НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність», Законом України від 20 травня 1999 року № 679-XIV «Про Національний банк України», та іншими нормативно-правовими актами України [1; 4].

Генеza банківської системи України є однією з найважливіших сторінок вітчизняної історії. Процес ринкових перетворень у нашій державі об'єктивно стимулювався саме стрімким розвитком банківських установ, що є центральною ланкою ринкової системи організації економічних відносин. Отже, основою формування повноцінних ринкових інститутів та сукупності тих базових елементів, які пов'язані з рухом фінансових ресурсів та без яких узагалі неможливе функціонування ринкового господарства, є банківська система [5, с. 9].

Сучасні проблеми, які пов'язані з переорієнтацією економіки України в напрямі сталого економічного зростання, загострюються внаслідок необхідності подолання негативного впливу світової та національної фінансово-економічної криз в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Перспективи розвитку економіки залежать від обсягів кредитних ресурсів, які формуються та перерозподіляються банківською системою.

Одним із важливих напрямів реалізації цих завдань є забезпечення стійкої та ефективної діяльності банківських установ, чому сприятиме формування раціональної структури банківської системи України.

Структура сучасної вітчизняної банківської системи не відповідає вимогам реформування економічної системи країни внаслідок її низької капіталізації, залежності від іноземного банківського капіталу, наявності великої кількості проблемних банків, відсутності галузевих банків, використання неефективних методів регулювання центральним банком діяльності банків другого рівня, що не сприяє вирішенню проблем переходу до випереджаючого інноваційного розвитку галузей економіки. У свою чергу, це вимагає розроблення підходів до обґрунтування теоретико-методологічних засад структурування банківських систем.

Вивчення стану банківської системи України та аналіз тенденцій її розвитку дають підстави стверджувати, що за роки незалежності України вона сформувалася як дворівнева, і в цілому відповідає вимогам перехідного періоду. Вона стала важливою складовою фінансової системи країни та активно впливає на соціально-економічні процеси як держави в цілому, так і її регіонів. Стрімкий розвиток вітчизняних банків став підґрунтям формування повноцінних ринкових відносин та базових елементів, пов'язаних із рухом фінансових ресурсів, без яких функціонування ринкового господарства неможливо. Варто зазначити, від надійного та ефективного функціонування банківської системи залежить можливість досягнення стабільного та пропорційного розвитку всіх секторів економіки нашої держави. Відмітимо, що особливості сучасного розвитку банківських систем, насамперед, процеси фінансової інтеграції та глобалізації, проникнення транснаціональних компаній і банків у національні економіки та банківські системи, а також сучасна фінансово-економічна криза створюють необхідність та передумови для дослідження процесів

формування структури банківської системи [6, с. 204; 7, с. 105; 8, с. 252].

Критичний аналіз досліджень, які присвячено питанням сутності поняття банківської системи, дозволяє провести певні узагальнення підходів науковців і практиків до розуміння поняття банківська система. Проведений автором аналіз економічної думки щодо трактування поняття «банківська система» дає змогу виділити три підходи до розуміння сутності даної категорії: інституціональний, функціональний та системний. Інституціональний підхід базується на визначенні банківської системи як сукупності різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ та небанківських кредитно-фінансових установ. Так, провідні вітчизняні науковці О. Орлюк та М. Савлук відносять до банківської системи лише банківські установи, які функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру у відповідному правовому полі [9, с. 105; 10, с. 214].

Варто зазначити, що існує інша група дослідників (С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова), які до складу банківської системи включають поряд з банківськими установами, ще й небанківські кредитно-фінансові установи. Відповідне визначення надане у Великому економічному словнику та Сучасному економічному словнику. На наш погляд, вони пропонують визначення понять не системи, а банківської архітектури [11, с. 42].

Функціональний підхід базується на визначенні банківської системи як системи відносин між банками. Зазначимо, що з функціональної точки зору банківську систему розглядає менша кількість науковців. Можна виділити В. Матвієнко, який в другій половині свого визначення розглядає банківську систему як систему відносин банків один з одним, зі своїми клієнтами, органами влади, іноземними структурами [12, с. 55]. Ще одне визначення банківської системи з функціональної точки зору надається

Енциклопедичним словником, в якому банківська система визначається як система організації банківського діла в країні, що історично склалася та законодавчо закріплена, що встановлює сфери діяльності, підпорядкованості та відповідальності різних видів банків; частина кредитної системи. Натомість, І. Сенищ, О. Лаврушин, В. Маслеников та Ю. Соколов визначають банківську систему з позиції системного аналізу, тобто вказують ознаки, що притаманні банківській системі [13, с. 210; 14, с. 142; 15, с. 27]. На наш погляд, визначення, яке запропоноване В. Маслениковим та Ю. Соколовим найбільш вдало та повно характеризує сутність банківської системи як самостійного утворення, що функціонує та саморозвивається, при цьому дослідниками враховується як вплив зовнішнього середовища, так і діяльність внутрішніх суб'єктів системи [14, с. 145; 15, с. 27].

Критичний аналіз різних підходів науковців до визначення банківської системи дозволяє дійти висновку про необхідність уточнення визначення цього поняття. На нашу думку, банківська система – це складова фінансової, що поєднує сукупність банківських установ, специфіка взаємодії між яким створює самостійну економічну структуру (рівні) з метою забезпечення та регулювання процесів формування і використання фінансових ресурсів, необхідних для потреб розвитку економіки з максимально можливим ступенем раціональності, оптимальності та ефективності.

Варто зазначити, що запропоноване визначення узагальнює виокремлені підходи, та розкриває сутність банківської системи з інституціональної та функціональної точки зору, а також з точки зору системного аналізу.

На нашу думку, використання запропонованого тлумачення наукового поняття банківська система є доцільним через низку причин: по-перше, виділяє інститути, що є елементами банківської системи; по-друге, дозволяє розглядати банківську систему як елемент більш складної фінансової

системи, яке змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх процесів; по-третє, визначає, що банківській системі притаманна певна структура; по-четверте, виділяє критерії функціонування та структуризації банківської системи, а саме раціональності, оптимальності та ефективності.

Як зазначає Ю. Онищенко: банківська система – це утворення, що відноситься до економічної сфери діяльності та підпорядковується дії основних економічних законів, діяльність якого визначається законами попиту та пропозиції, а досягнення економічного результату залежить лише від економічних умов, що склалися в країні [16, с. 75]. З рисунку видно, що, з одного боку, банківська система є системою нижчого порядку в загальній економічній системі країни, але, з іншого боку, саме вона є основою економічної системи країни та сполучною ланкою між всіма суб'єктами економіки. Діяльність банківської системи як підсистеми національної економіки підпорядкована цілям економічної політики держави і, на нашу думку, полягає в стимулюванні оптимальних темпів господарського розвитку. Визначати особливості дії банківської системи, на наш погляд, необхідно через використання тих рахунків, на яких відображається рух фінансових ресурсів країни.

Однак, варто зазначити, що існує певна необхідність виділення банківської системи із фінансової, що визначається двома основними групами причин:

- по-перше, необхідністю здійснення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності, узгодження комерційних інтересів окремих банків із державними та суспільними інтересами – для забезпечення стабільності національної валюти і стабільної роботи банківських установ;
- по-друге, особливістю функціонування грошового ринку, необхідністю забезпечення збалансованості попиту і пропозиції на грошовому ринку і в кожному його секторі [17, с. 17].

Для забезпечення цього завдання банки повинні опиратися на значний набір банківських продуктів та послуг, які повинні відповідати вимогам мобільності. В такому разі, при виникненні необхідності, банківські установи зможуть заповнити ресурсами та послугами будь-який сектор ринку, яким би вузьким чи не вигідним він не був.

Дотримуючись логіки нашого дослідження та визначаючи умови існування банківської системи, виділимо окремі її елементи – банківські установи, які в свою чергу є множиною елементів та здійснюють свою діяльність на конкурентних умовах за для досягнення поставленої мети, що перетворює банківське утворення в множину, діяльність якої і визначає характер зв'язків, що склалися між елементами системи. Зазначимо, що банківська установа – це основний елемент банківської системи, який є інституційною основою розвитку грошово-кредитної системи, забезпечення товарно-грошових відносин, простого і розширеного відтворення економіки. Так, банк має відповідати наступним ознакам:

- володіти такими родовими властивостями, які дозволяють йому бути органічною частиною цілого (мати статус банку, ліцензію на право здійснювати банківські операції) та функціонувати за загальними правилами функціонування як суб'єктів господарювання взагалі, так і фінансових посередників;
- функціонувати у рамках загальних та специфічних законів, юридичних норм суспільства;
- бути здатним до саморегулювання, розвитку та самовдосконалення;
- взаємодіяти з іншими елементами банківської системи [18, с. 203].

Варто зазначити, що сучасні науковці визначають важливу роль банків, одні підкреслюють їх системоутворюючу роль, інші – суспільну. Наприклад,

О. Барановський визначає, що банки «...в ринковій економіці є системоутворюючими структурами, тобто чим більш стійкими та стабільними є функціонуючі банки, то ефективнішою є фінансова взаємодія між учасниками економічних відносин» [19, с. 105]. Російські вчені Н. Єгорова та О. Смулов визначають суспільну роль банків, що в сучасних умовах, на наш погляд, є актуальним напрямком дослідження [20, с. 25-29].

Суспільна роль банків аналізується теорією банківської фірми. Трансформацію спрощених уявлень про банк як про економічного агента в більш складні відображає еволюція теорії банківської фірми. Найбільш відомі наступні концепції банківської фірми: банк як фінансовий посередник, банк як виробник фінансових продуктів та послуг, банк як мультиплікатор росту, банк як делегований контролер, банк як фірма, що забезпечує раціонавання між споживанням та заощадженням [15, с. 39].

Проведений аналіз ролі сучасних банків можна, на наш погляд, усю сукупність відносин, що виникають між банками різних рівнів, поділити на такі групи: проведення розрахунків шляхом встановлення кореспондентських відносин; перерозподіл фінансових ресурсів, а саме: надання міжбанківських кредитів, розміщення депозитів, міжбанківський обіг цінних паперів; забезпечення механізмів проведення та здійснення валютних операцій; здійснення операцій з купівлі або продажу готівки; налагодження відносин з приводу надання гарантій, підтверджень, а також для відкриття акредитивів, авалю векселів, здійснення чекового обігу; забезпечення обміну досвідом(проведення семінарів, конференцій); виконання функцій управління, які виникають тоді, коли один банк має право власності в іншому. Варто відмітити, що зв'язки між елементами банківської системи носять стійкий, стабільний характер, що зумовлено великою кількістю банківських операцій. При відсутності постійної та регулярної взаємодії між банками вони перетворилися б в ізольовані кредитні організації, що

виконують обмежену кількість операцій. Взаємозв'язок елементів банківської системи обумовлюється неможливістю функціонування в ізоляції один від одного [21, с. 56-57].

Конкретизація міжелементних зв'язків перетворює множину на об'єднання: здійснення розрахунків опосередковано через кореспондентський рахунок в головному банку, реалізація одним із банків – центральним – функцій щодо емісії банкнот, регулювання діяльності банківських установ. Виникнення необхідності виділення головної банківської установи, яка спочатку виконувала лише емісійну функцію, а потім вже функції з розроблення та проведення грошово-кредитної політики, кредитора останньої інстанції, з регулювання діяльності банків, здійснення валютного регулювання і контролю, та інших, було обумовлено історичним розвитком та еволюцією банківських систем розвинутих країн [22, с. 45].

Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволяє виділити основні ознаки банківської системи:

по-перше, банківська система є системою відкритого типу, що пов'язано із взаємодією банківської системи з іншими економічними системами, такими як податкова, бюджетна та ін., а також з її впливом на розвиток економічної системи країни та, навпаки, залежністю розвитку банківської системи від економічної ситуації в країні;

по-друге, банківська система – це велика система, що є результатом структурної різноманітності, яка проявляється через велику кількість банків, банківських груп, системних банків, які ієрархічно організовані та мають свої локальні цілі функціонування і розвитку, а також підпорядковуються єдиним цілям, які проявляються в боротьбі кожного з них за прибутковість і ліквідність;

по-третє, банківська система – це складна система, про що свідчить наявність складних взаємозв'язків, включаючи зворотні;

по-четверте, ієрархічний порядок створення банківської системи проявляється у дворівневій побудові, коли центральний банк знаходиться на першому рівні, а всі інші банківські установи – на другому;

по-п'яте, банківська система є динамічною, що пов'язано з динамічністю поведінки банків на фінансовому ринку;

по-шосте, банківська система має здатність до самонастроювання, саморегулювання, саморозвитку, що проявляється в постійному її розвитку через адаптування до змін зовнішнього середовища та економічної ситуації в країні; по-сьоме, банківська система є цілеспрямованою. З одного боку, банківська система як підсистема національної економіки підпорядковується цілям економічної політики держави. А з іншого боку, можна виокремити і внутрішні цілі банківської системи. Відмітимо, що в різні періоди часу внутрішні цілі системи можуть змінюватися або корегуватися, що відображає неперервний процес розвитку системи [23, с. 114].

1.2. Нормативно-правове та інституційне забезпечення регулювання банківської системи

Одним з найважливіших аспектів функціонування будь-якої системи є її нормативно-правове забезпечення та механізми регулювання. Банківська система будучи досить складним механізмом потребує особливого підходу до розробки та впровадження нормативно-правових положень її діяльності. Саме тому одним з ключових завдань нашого дослідження виступає саме аналіз нормативно-правового та інституційного забезпечення регулювання банківської діяльності.

Загальні питання утворення та функціонування банківської системи визначаються в Конституції України (статті 86, 93, 100, 106), Господарського

Кодексу України, Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність», Законом України від 20 травня 1999 року № 679-XIV «Про Національний банк України» [1; 2; 4; 24, с. 192].

Державне регулювання банківської діяльності здійснюється на підставі як названих законів, так і більшості нормативних актів Національного банку України.

Реєстрація банків і ліцензування їх діяльності регулюється Положенням про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 28.12.2017 р. № 146 [25].

Нагляд за діяльністю банків регламентовано, крім Закону України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність», Законом України від 20 травня 1999 року № 679-XIV «Про Національний банк України», такими основними нормативними актами: Декретом Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», Положенням про планування та порядок проведення інспекційних перевірок, затвердженим Постановою правління Національного банку України № 276 від 17.07.2001 р., Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства від 20.08.2001 р. № 369 [1; 4; 26; 27].

Засоби державного, у тому числі банківського регулювання здійснення банками їх діяльності встановлені в окремих нормативних актах Національного банку України. Такими є: Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 р. (встановлення обов'язкових економічних нормативів), Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України та філій іноземних банків в

Україні, затверджене Постанова правління Національного банку України № 91 від 16.03.2006 р. (визначення норм обов'язкових резервів). Такі нормативні акти, як Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих витрат від дебіторської заборгованості, затверджене Постанова правління Національного банку України № 505 від 13.12.2002 р. (резерв для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості), Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків, затверджене Постанова правління Національного банку України № 279 від 06.06.2000 р., Положення про порядок формування резерву під операції банків України з цінними паперами, затверджене Постанова правління Національного банку України № 31 від 02.02.2007 р., будуть чинними до 31.12.2012 р., замість них резерви за активами (за фінансовими активами та за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку) і резерви за наданими фінансовими зобов'язаннями будуть регулюватися Положенням про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженим від 25.01.2012 р. № 23.

Також засоби банківського регулювання містяться в Положенні про процентну політику Національного банку України, затвердженому Постановою правління Національного банку України № 389 від 18.08.2004 р., Положенні про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затвердженому Постановою правління Національного банку України № 259 від 30.04.2009 р., Положенні про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях, затвердженому Постановою правління Національного банку України № 118 від 26.03.98 р., та ін.

Здійснення банківських операцій, крім загальних вимог до них у Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність», регламентується ГК України, ЦК України, законами України: «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р.; «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 р.; Положенням про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів в іноземній валюті та в гривнях, затвердженим Постановою правління Національного банку України № 118 від 26.03.1998 р., Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженою Постановою правління Національного банку України № 492 від 12.11.2003 р., Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті, затвердженою Постановою правління Національного банку України № 320 від 16.08.2006 р., Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою Постановою правління Національного банку України № 22 від 21.01.2004 р., Положенням про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України, затвердженим Постановою правління Національного банку України № 508 від 16.12.2002 р., іншими нормативними актами.

Слід урахувати, що значну роль в регулювання банківської діяльності відіграють банківські звичаї – ст. 344 Господарський кодекс України (звичаї ділового обороту – статті 526, 1059, 1068 ЦК України). Такими є Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів (публікація Міжнародної торгової палати (далі – МТП) 2007 р. № 600), Міжнародні правила по інкасо (публікація МТП № 522, редакція 1995 р.), Уніфіковані правила по договірних гарантіях (публікація МТП № 325, редакція 1978 р.), Уніфіковані правила для договірних порук (публікація МТП № 524, видання 2000 р.), Уніфіковані правила для гарантій за вимогою

(публікація МТП № 758, редакція 2010 р.).

Таким чином підсумовуючи можна визначити банківську систему як сукупність банківських установ, які займаються банківською діяльністю на постійній професійній основі, взаємодія між якими та навколишнім середовищем породжує самостійну багаторівневу економічну структуру для досягнення єдиної мети функціонування. В процесі дослідження сутності банківської системи було виявлено, що найважливішою її характеристикою є структура. При дослідженні системи структура виступає як спосіб опису її організації.

На розвиток національних банківських систем сьогодні найбільший вплив здійснюють процеси фінансової глобалізації та розвитку інформаційних технологій, наслідком яких стало формування міжнародного банківського бізнесу – вихід банківських продуктів та послуг на міжнародні ринки. Тому з урахуванням складних зв'язків, що виникають між банками на різних рівнях розвитку банківської системи країни та розвиваються на світових фінансових ринках, формування банківської системи країни відіграє важливу роль в інтеграції країни до Європейського співтовариства [28, с. 27].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Інструменти регулювання банківської системи України

Наступним важливим завданням нашого дослідження виступає здійснення аналізу основних інструментів регулювання банківської системи України. На нашу думку, державне регулювання банківської системи України має бути спрямоване на:

- створення нормативно-правового поля діяльності комерційних банків, власне таке регулювання відповідало б сучасним тенденціям банківської діяльності;
- побудову системи взаємозв'язків та взаємозалежності між державними органами влади при реалізації фіскальної та монетарної політики; формування конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи за умов світових інтеграційних процесів;
- здійснення ефективного та своєчасного нагляду за дотриманням чинного банківського законодавства банками України;
- координацію діяльності державних урядових структур на ринку зовнішніх запозичень [29, с.78].

Кожен з перелічених напрямків державного регулювання банківської системи України потребує особливого дослідження. Детальніше розглянемо законодавчу та нормативно-правову базу діяльності вітчизняних банків. Нормативно-правове поле регулювання банківської справи в Україні почало формуватися з часу проголошення незалежності України. Враховуючи

важливість банківського регулювання у забезпеченні стабільності у розвитку економіки в Україні, існує спеціальне банківське законодавство [30, с. 89].

Основою банківського законодавства є Конституція України. Всі законодавчі та нормативно-правові акти повинні прийматися з врахуванням принципів та положень Основного Закону держави. Саме такі документи формують адекватну правову інфраструктуру у державі, в якій існує верховенство закону.

Правова система банківського регулювання в Україні має три рівні:

а) законодавство. За відсутності єдиного систематизованого нормативно-правового акту, норми якого б урегульовували взаємовідносини, що виникають у сфері банківської діяльності, такого, як наприклад, Банківський кодекс, банківське законодавство, класифікують як загальне, такі спеціальне. До загального законодавства належать Закони України, які визначають основні принципи діяльності суб'єктів ринку, наприклад, Закон України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про державне регулювання ринку фінансових послуг», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» тощо.

Спеціальне законодавство спрямоване на врегулювання взаємовідносин між суб'єктами ринку банківських послуг. До нього належать Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про Національний банк України», «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати», Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»;

б) серії регулятивних правил. Регулятивні (підзаконні нормативні) акти стосуються безпосередньо правил здійснення банківських операцій, які розробляють компетентні наглядові органи. Сюди можна віднести Постанови Кабінету Міністрів, Постанови Правління НБУ, Укази Президента. Приклади охоплюють і правила регулювання достатності капіталу; порядок формування обов'язкових резервів; правила здійснення валютних операцій тощо;

в) роз'яснення та коментарі до нормативно-правових документів. Це інтерпретація нормативно-правових актів, що надає наглядовий орган для деталізації своїх дій щодо застосування законодавства або регулятивних правил. Особливе місце у процесі формування правового поля діяльності банків відводять НБУ. Здійснення його правотворчої діяльності регламентується:

- правилами підготовки, надсилання та обліку проектів законодавчих актів та законодавчих пропозицій, що вносяться на розгляд Верховної Ради України Національним банком України у порядку законодавчої ініціативи, затверджених постановою Правління Національного банку України від 23.02.1998 р. № 60;

- інструкцією про порядок підготовки, видання, реєстрації та систематизації нормативно-правових актів Національного банку України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 30.12.99 № 634;

- методикою проведення аналізу впливу регуляторного акту Національного банку України та Методикою відстеження результативності регуляторного акту Національного банку України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 14 квітня 2004 р. № 471. [31, с.122].

Нормативно-правові акти центрального банку України видають у формі

постанов Правління НБУ та затверджених ними інструкцій, положень, правил. Нормативні акти НБУ підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України та набирають чинності через десять днів після їхньої реєстрації, якщо в них самих не встановлено пізніший термін набуття юридичної сили.

Вітчизняному банківському законодавству характерно: багаторівневий характер правового регулювання банківської діяльності та наявності значної кількості підзаконних нормативних актів; відсутність єдиного кодифікованого акту з банківської діяльності; динамічність норм банківського права, постійне внесення змін і доповнень до нормативних актів; суперечність та складність багатьох нормативних актів, їх неузгодженість з актами, що стосуються ринкового господарювання.

Для того, щоб мінімізувати можливий негативний вплив нормативно-правового акту НБУ на подальший розвиток банківської системи, проект регуляторного акту проходить наступні процедури: підготовка аналізу регуляторного впливу відповідно до Методики проведення аналізу впливу регуляторного акта Національного банку України; забезпечення оприлюднення повідомлення про оприлюднення проекту у «Віснику Національного банку України» або на сторінці Національного банку в мережі Інтернет, яке містить стислий виклад змісту проекту, поштову та електронну адресу, куди можна надсилати зауваження та пропозиції до проекту, інформацію про спосіб оприлюднення проекту та відповідного аналізу регуляторного впливу, інформацію про термін, протягом якого приймаються зауваги та пропозиції від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань до цього проекту, та спосіб надання таких зауважень і пропозицій; не пізніше п'яти робочих днів з дня оприлюднення повідомлення про оприлюднення проекту забезпечення з метою отримання зауважень від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань [32, с. 192].

Оприлюднення цього проекту та аналізу регуляторного впливу цього проекту відображаються у «Віснику Національного банку України» або на Сторінці Національного банку в мережі Інтернет після узгодження їх із заступником Голови Національного банку та підписання Голови Національного банку; розгляд зауваг та пропозиції до проекту від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, за результатами цього розгляду підготовка та подання на розгляд Правління Національного банку порівняльної таблиці до проекту, яка містить редакцію проекту, що був оприлюднений, зміст зауважень та пропозицій до проекту, інформацію про врахування отриманих зауважень та пропозицій або про їх відхилення (з відповідним обґрунтуванням), остаточну редакцію проекту.

Термін, протягом якого від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань приймаються зауваги та пропозиції до проекту нормативно-правового акта, встановлюється головним виконавцем законопроекту і не може бути меншим, ніж один місяць та більшим, ніж три місяці з дня оприлюднення проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу; після прийняття регуляторного акта здійснюється: базове відстеження – до дня набрання чинності регуляторним актом або більшістю його положень з метою оцінки стану суспільних відносин, на врегулювання яких спрямована дія акта; повторне відстеження – через рік після набрання чинності актом або більшістю його положень, але не пізніше ніж через два роки, якщо рішенням регуляторного органу, який прийняв цей акт, не встановлено більш ранній термін, з метою оцінки ступеня досягнення цим актом визначених цілей; періодичне відстеження здійснюється раз на три роки, починаючи з дня виконання заходів з повторного відстеження, в тому числі у разі, коли дію акта, прийнятого на визначений термін, було продовжено з метою оцінки ступеня досягнення актом визначених цілей.

Не зважаючи на трудомісткі процедури аналізу регуляторних актів

НБУ, спостерігається значна їхня невідповідність чинному законодавству, що спричиняє шквал судових позовів з боку банків проти НБУ. За таких умов особливої ваги набуває процес пошуку шляхів вдосконалення вітчизняного законодавства. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми є вивчення та впровадження кращих здобутків нормотворчої діяльності центральних банків зарубіжних країн у сучасну вітчизняну банківську практику. Поруч з цим, існує реальна потреба адаптації, гармонізації та апроксимації чинних та майбутніх вітчизняних правових актів з основними положеннями та нормами законодавства Євросоюзу [33, с. 7].

Отже, з метою забезпечення умов для приведення у відповідність основних засад інтеграційного розвитку вітчизняної банківської системи до світових стандартів доцільно реалізувати систему послідовних заходів правового характеру, що охоплюють:

- проведення масштабних досліджень нормативно-правових актів НБУ на предмет їх відповідності чинному законодавству;
- розробити механізм їх узгодження, уникаючи при цьому подвійних стандартів;
- систематизацію наявних законодавчих та нормативних правових документів в єдиний кодифікований акт – Кодекс банківської діяльності;
- надання правовій базі регулювання діяльності банків ознак стабільності та прогнозованості розвитку;
- розробку норм банківського законодавства щодо забезпечення належного рівня корпоративного управління в банках України;
- вдосконалення існуючого законодавства щодо: організації банківського нагляду;
- застосування інструментів грошово-кредитної політики, захисту прав кредиторів;

– участі банків на фондовому ринку; а також розробку правових положень діяльності філій іноземних банків в Україні.

У період інтеграції України у світовий фінансовий простір регулювання банківської діяльності посідає одне з провідних місць у дослідженнях вітчизняних науковців, оскільки банківська сфера відіграє значну роль у розвитку економічних процесів, які відбуваються в країні. За таких умов необхідно здійснювати постійне та адекватне банківське регулювання на державному рівні [34, с. 19].

Банки мають величезний вплив на стабільність грошового обігу і розвиток економіки – вони залучають вільні кошти, надають кредити, здійснюють безготівкові розрахунки, обслуговують експортно-імпорتنі операції. Найменші порушення у виконанні цих функцій можуть заподіяти великої шкоди національній економіці, тому їх виконання з боку банків має бути бездоганим і гарантованим.

Банківська діяльність – це особливий вид економічної діяльності, який без регулюючого впливу держави набирає ознак хаотичності, непрогнозованості, призводить до фінансового краху. Саме тому державне регулювання банківських систем необхідно розглядати як цілісну систему взаємовідносин регулюючих органів та банківських структур, основними особливостями якої є специфічний спосіб взаємозв'язку й взаємодії її складових елементів.

Стабільність банківської системи буде досягнута за умови чіткого визначення завдання банківського регулювання органами банківського нагляду. Саме правильно поставлені завдання та розроблена регулююча політика держави забезпечать стабільне функціонування банківської системи, ефективний розвиток національної економіки та підвищення рейтингів українських банків на світових фінансових ринках. Регулювання банківської діяльності необхідне на будь-якому етапі розвитку економічних

відносин і на сьогоднішній день є невід'ємною складовою державної політики.

Головною метою банківського регулювання є забезпечення стабільності банківської системи, оскільки банківська діяльність – це вид економічних відносин, який залежить від розвитку економічних процесів у країні і в той же час може впливати на них. Тому держава повинна оперативно реагувати на ринкові події, бути готовою переглядати політику регулювання з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку [35, с. 8].

На нашу думку, державне регулювання банківської системи України має бути спрямовано на: створення нормативно-правового поля діяльності комерційних банків, власне таке регулювання відповідало б сучасним тенденціям банківської діяльності; побудову системи взаємозв'язків та взаємозалежності між державними органами влади при реалізації фіскальної та монетарної політики; формування конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи за умов світових інтеграційних процесів; здійснення ефективного та своєчасного нагляду за дотриманням чинного банківського законодавства банками України; координацію діяльності державних урядових структур на ринку зовнішніх запозичень.

Державне регулювання діяльності банків реалізується на двох рівнях. Загальне регулювання здійснює Верховна Рада України у формі законів та постанов. Спеціальне регулювання діяльності банків від імені держави здійснює Нацбанк. Формою регулювання в цьому випадку виступають його нормативні та індивідуальні акти. Метою державного регулювання діяльності банків є безперервне і надійне функціонування банківської системи, яке б забезпечувало сталий розвиток економіки [36].

До функцій державного регулювання у банківській сфері належать:

– організаційна – означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть

керуватися, реалізуючи свою політику;

– захисна – виводиться з організаційної і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників;

– стабілізаційна – це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ;

– координаційна – функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними службами, відділами, департаментами НБУ, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківською системою в цілому та зовнішнім середовищем для найбільш швидшого та ефективного досягнення стабільності банківської системи;

аналітична – передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів;

методологічна – полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання;

інформаційна – передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування [37, 145].

Отже, об'єктивна необхідність активізації ролі держави у регулюванні банківської сфери пояснюється неможливістю за допомогою ринкового механізму подолати проблеми в банківському секторі, а також значущістю діяльності банків для розвитку національної економіки та виходу України на світовий фінансовий простір.

Першочерговим заходом посилення банківського нагляду могла б стати реорганізація структури банківського нагляду на основі утворення окремого від НБУ державного органу – Національної комісії з банківського нагляду. Обґрунтуємо це положення. З огляду на те, що банківський нагляд виступає самостійною функцією державного управління, так само як і банківське регулювання та банківський контроль, виникає питання про передачу цієї функції незалежній від центрального банку установі. Як свідчить світова практика, налічується три основні види організаційної структури банківського нагляду залежно від міри залучення центрального банку до його виконання [38, с. 115].

Незалежно від організаційного виду побудови нагляду за комерційними банками банківський нагляд здійснюється на загальних принципах Базельської конвенції. Існує думка, що в тих країнах, де наглядові органи діють як відокремлені від центрального банку, це скоріш історична особливість, а не правомірна доцільність [39, с. 138]. Але з цим ми не можемо погодитися. Вивчаючи саме перелік країн, які належать до того чи іншого виду організаційної структури, результати їх діяльності, доходимо висновку, що більш успішні за економічним розвитком країни мають саме відокремлений від центрального банку банківський нагляд. І це не є звичайним збігом історичних обставин, а виявляється необхідною умовою зміцнення банківської системи, посилення її ролі в економічному зростанні країни.

Питання відокремлення банківського нагляду від органу, який здійснює банківське регулювання, тобто Національного банку України (НБУ), обговорюється серед науковців і фахівців банківської справи з часу утворення цього органу.

Як правило, керівники НБУ, науковці навчальних закладів, що підпорядковані НБУ, одноставно намагаються довести, що в Україні

банківський нагляд має здійснюватися НБУ. Вони вважають, що наявні проблеми у фінансовому секторі України доцільно розв'язувати не шляхом створення нових структур, а за рахунок удосконалення існуючих інституційних і технічних процедур у рамках Національного банку України [40, с. 131].

Є і протилежні думки, сутність яких полягає в тому, що відокремлення банківського нагляду від НБУ сприятиме суттєвому покращенню якості нагляду за діяльністю комерційних банків [41, с.3 0]. Поряд із головними аргументами проти відокремлення банківського нагляду від НБУ ми можемо навести наступні контраргументи: існування інституційної, регулятивної та бюджетної незалежності центральних банків, що дає можливість захистити банківський нагляд від політичного лобіювання та пресингу - будь-який орган державного управління повинен бути незалежним від політичних уподобань, вільним від будь-якого зовнішнього матеріального стимулювання під час виконання посадовими особами своїх обов'язків у межах чинного законодавства. Національний банк чи будь-який інший державний орган під час нагляду за діяльністю банків за своєю підпорядкованістю вищому органу державної влади не повинні відрізнятися від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг або Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Автономність НБУ певною мірою можна обґрунтувати, але лише під час формування та реалізації ним грошово-кредитної політики. Дії органу, що здійснює банківський нагляд, повинні стати більш прозорими та зрозумілими. А це можливо саме за умови його відокремлення від НБУ; ризик неспроможності оперативного, якісного та відповідального інформаційного обміну між НБУ і органом банківського нагляду - уже зараз у межах НБУ функціонує окрема Служба банківського нагляду, яка оперує певними індикаторами, показниками, нормативами, яких до цього часу було достатньо для

виконання функції банківського регулювання.

Їх постійне удосконалення проходить за взаємними домовленостями структурних підрозділів НБУ, що буде здійснюватися і за умов відокремленості банківського нагляду. Ми не бачимо перешкод, для ефективної діяльності діючого інформаційного поля у разі розмежування банківського регулювання та банківського нагляду. Необхідно лише більш докладно прописати це в Положенні про орган банківського нагляду із зазначенням ступеня відповідальності посадових осіб за оперативність та точність інформації. Обмін інформацією має відбуватися в режимі on-line, гарантуючи щоденність моніторингу та прийняття необхідних рішень в обох інституціях; розпорошення функцій, діяльність центрального банку неможлива без виконання банківського нагляду.

Порушення єдності функцій НБУ може призвести до небезпечних наслідків для банківського сектору – можливо все це і було б так, але Законом України «Про банки і банківську діяльність», який було прийнято ще в 2000 році, передбачається, що державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком у формах адміністративного та індикативного регулювання. До адміністративного регулювання Законом віднесено: реєстрацію банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків [8, с. 251].

У свою чергу, індикативне регулювання включає: встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з

цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу[8,с. 252].

Розгляд складових адміністративного регулювання дає підстави стверджувати, що вони являють собою перш за все елементи банківського нагляду, а вивчення наповненості індикативного регулювання підводить нас до його ототожнення з банківським регулюванням. Таким чином, в основі відокремлення банківського регулювання від НБУ повинно бути покладено саме те, що НБУ має здійснювати індикативне регулювання, а інституція банківського нагляду – адміністративне.

Відповідно до цих форм регулювання повинні бути переглянуті функції НБУ; НБУ фінансує здійснення банківського нагляду за рахунок власних доходів, а тому створення та організація роботи нового органу банківського нагляду потребуватиме додаткових витрат для платників податків – Національний банк є державним органом і доходи, які він заробляє, належать державі. Новий орган банківського нагляду буде створено на вже існуючій базі НБУ, діючій мережі територіальних управлінь НБУ, а тому організаційні витрати будуть мізерні. Навпаки, таке звуження функцій НБУ виявить дійсно необхідний рівень витрат саме на організацію та утримання системи банківського регулювання, який на цей час є не виправдано завищеним, що дасть можливість значно оптимізувати ці витрати, а отже, зекономити державні кошти [42, с. 67].

Головними аргументами на користь виведення банківського нагляду із компетенції центрального банку є такі: виключення потенційного конфлікту між цілями грошово-кредитної політики та нагляду; послаблення надмірної концентрації повноважень, закріплених за центральним банком.

Сутність конфлікту інтересів пояснюється тим, що часто виникають ситуації, коли інтереси підтримки стабільності банківської системи, особливо під час кризи, вступають у протиріччя з цілями грошово-кредитної політики.

Аналіз проблем та прийняття відповідних рішень як у сфері банківського нагляду, так і банківського регулювання потребує багато зусиль і часу. Керівництво центрального банку більше концентрується на поточній щоденній роботі, пов'язаній із банківським надглядом, і не приділяє достатньої уваги довгостроковим стратегічним рішенням стосовно цінової стабільності.

Так, під час рятування банку, що потрапив у скрутне становище, як кредитор останньої інстанції центральний банк змушений видавати значні кредити. А це може бути неприпустимим з точки зору цілей грошово-кредитної політики, оскільки порушується цінова стабільність. Замість того, щоб здійснювати рефінансування сильних банків, які активно кредитують реальний сектор економіки, інститут банківського регулювання розпоршує свої ресурси на підтримку неконкурентоспроможних банків, яким краще б було покинути ринок чи пройти процедуру реорганізації.

Щодо зменшення відсоткової ставки рефінансування, то воно може бути бажаним для зниження вартості ресурсів банківського сектору у важкий для нього момент. Але це може суперечити політиці підтримки національної грошової одиниці, яка, навпаки, потребує в цей час підвищення ставки. Ці конфлікти проявляються тим сильніше, чим більше накопичено невідповідностей за строками між активами та зобов'язаннями у банківських балансах.

Виникненню конфлікту сприяє також циклічний характер стану банківського сектору, у той час як виконання грошово-кредитної політики не може орієнтуватися на ту чи іншу фазу економічного циклу. Дотримання банками нормативів нагляду є більш важкою справою в період спаду, коли доходи банків невеликі, а борги зростають [43, с. 100].

У випадку, коли виконання грошово-кредитної політики, що віднесено нами до однієї із складових банківського регулювання, і виконання

банківського нагляду перебуває в повноваженнях однієї державної установи, банківський нагляд зазнає великого тиску з боку підрозділів, відповідальних за реалізацію грошово-кредитної політики. Закріплення банківського нагляду за окремим незалежним державним органом може бути єдиним засобом, щоб уникнути такого тиску.

Наступною вагомою причиною обмеження функцій центрального банку виступає сумнів щодо надмірної концентрації влади в його руках. Одночасно із переконанням у необхідності обов'язкової незалежності центрального банку під час проведення макроекономічних завдань виникла ідея щодо можливої безконтрольності під час діяльності даного державного органу, концентрації ризику помилкових рішень, неадекватного реагування під час локальних та системних банківських криз. Деконцентрація влади НБУ повинна сприяти підвищенню спеціалізації інституцій банківського нагляду і банківського регулювання, тіснішому спілкуванню з іншими органами державної влади, громадськістю. НБУ на сьогодні являє собою орган державного управління, що відповідає як за цінову стабільність, так і за нагляд за банками, який складається з регулярного проведення оцінки загального фінансового стану, результатів діяльності та якості управління банками; дотримання банками чинного законодавства і підзаконних актів, обов'язкових нормативів, стандартів, правил і керівних принципів; недопущення відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом; вжиття до порушників встановлених санкцій. Така модель фактично є основою надмірної бюрократизації влади і сьогодні зживає себе, оскільки ні банківське регулювання, ні банківський нагляд не націлені на свій власний кінцевий результат.

Кожний із кураторів відповідних служб не забезпечує досягнення кінцевого результату у своєму структурному підрозділі, а підпорядковуються певній усередненій політиці, яку проводить центральний банк. Коли ж

вищезазначені функції виконуються окремо, кожний керівник такого органу буде націлений на виконання окремої функції, конкретного кінцевого результату, очікуваного саме від діяльності його органу. За таких умов з'являється можливість встановлення більш ефективного державного контролю за діяльністю цих органів, а отже, підвищення відповідальності з боку посадових осіб.

Досить часто відокремлення банківського нагляду від НБУ вітчизняними науковцями асоціюється із одночасним утворенням єдиного фінансового регулятора. Ми виходимо з позиції, що в сучасних умовах не існує доцільності створення в Україні мегарегулятора фінансового ринку, що обумовлено певною низкою причин [44, с. 58]. Передусім передача банківського нагляду мегарегулятору може призвести до втрати і без того низького ступеня суспільної довіри до банківських установ, нездатності забезпечити однакову ступінь стабільної діяльності різних типів фінансових інститутів, підвищення морального ризику (*moral hazard*) в усій фінансовій сфері.

Підвищення дієвості банківського нагляду можливе за умови зміни його організаційної структури. Тільки в разі відокремлення інституції банківського нагляду від Національного банку може з'явитися можливість: здійснення державного регулювання банківського сектору на основі поділу між відповідними органами їх функцій відповідно до форм адміністративного та індикативного регулювання; удосконалення технічних процедур нагляду за діяльністю банківських установ; згладити гострі кути між довгостроковими стратегічними рішеннями стосовно цінової стабільності та поточними проблемами сфери банківського нагляду; досягнення деконцентрації влади НБУ заради посилення відповідальності посадовців та прозорості їх професійної діяльності; оптимізації державних витрат на утримання банківського регулювання та банківського нагляду.

Державним органом, який би виконував банківський нагляд, могла би стати Національна комісія банківського нагляду. Подальші розвідки у даному напрямі повинні висвітлити систему дій органу банківського нагляду з метою забезпечення стабільного функціонування банківського сектору та захисту інтересів його клієнтів і кредиторів на основі більш активного впровадження якісних та ризик-орієнтованих вимог до фінансового, ділового стану банків.

2.2. Правові засади регулювання діяльності НБУ та комерційних банків

Національний банк України є однією з ключових ланок функціонування банківської системи, він є особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України. Він є емісійним центром, який проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці України – гривні. Також регулює та наглядає за діяльністю комерційних банків в Україні.

Основні функції діяльності Національного банку України закріплені в Законі України від 20 травня 1999 року № 679-ХІУ «Про Національний банк України». Відповідно до статей 6 та 7 цього Закону, на Національний банк України покладаються наступні функції: забезпечення стабільності грошової одиниці України; формування та реалізація грошово-кредитної політики; емісія національної валюти України та організація готівкового грошового обігу; кредитування та організація рефінансування банків; встановлення правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; організація та методологічне

забезпечення системи грошово-кредитної, банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу; регулювання платіжних систем та систем розрахунків в Україні; визначення порядку і форм платежів, у тому числі між банками та інші [4].

Загалом, усі функції Національного банку України можна умовно поділити на дві групи:

перша група – це функції, притаманні Національному банку України як банківській установі (кредитування, операції з валютою та банківськими металами, інкасація тощо);

друга група – це функції, які характеризують Національний банк України як орган державного управління [4]. Головною функцією його є здійснення банківського регулювання та нагляду. Вказані тенденції супроводжуються структуруванням за різними ознаками банків другого рівня: за масштабом діяльності, за розміром капіталу, за формами власності, за організаційно-правовою формою, за державною приналежністю, за територіальною ознакою, за характером діяльності – в залежності від особливостей їх діяльності, що перетворює об'єднання в систему.

Сучасний етап розвитку комерційної банківської системи України визначається превалюючим характером банківської діяльності, яка в свою чергу визначається досить високими рівнями ризику, яким піддаються в першу чергу користувачі даних банківських операцій та послуг. Тому дані характеристики і сприяють необхідності покращенню нормативно-правових механізмів регулювання комерційної діяльності банків. В межах актуалізації теми нашого дослідження, також варто зауважити, що банківське законодавство є складовою комплексної галузі законодавства, оскільки більшість ключових аспектів щодо регулятивної комерційної діяльності банків відображені у нормативних положеннях фінансового, адміністративного, кримінального, цивільного та господарського

(превалюючи більшість) законодавства.

Серед ключових чинників регулювання комерційної банківської діяльності, як загалом всієї системи ринку фінансових послуг, Н. Браहतян виділяє:

1) на фінансовому ринку реалізуються національні інтереси держави (комплекс економічних пріоритетів розвитку країни);

2) на фінансовому ринку переплітаються інтереси різних учасників: держави, суб'єктів господарювання, юридичних та фізичних осіб, домогосподарств;

3) головною дійовою особою на фінансовому ринку є суб'єкти господарювання, що мають найбільшу частку в «чистих» заощадженнях серед інших інституційних секторів економіки. Населення переважно не володіє достатнім обсягом знань у сфері фінансових відносин, і тому виникає потреба у правовому захисті інтересів інвесторів на фінансовому ринку який може забезпечити лише держава [45, с. 53-54].

В контексті досліджуваної нами проблематики, варто наголосити, що в системі нормативно-правового регулювання комерційної банківської діяльності банків, особлива роль належить державі. Оскільки саме держава виступає, з однієї сторони, регулятором даних відносин а з іншої – суб'єктом банківських відносин та фінансового ринку, оскільки питаннями грошової емісії, державних запозичень, позик займаються уповноважені органи – суб'єкти таких відносин, ключовим з яких виступає Національний банк України. Слід також зазначити, що у системі нормативно-правового забезпечення та регуляції комерційної банківської діяльності ключовим мотивом виступає сприяння сталості функціонування та забезпечення умов динамічного розвитку банківської сфери держави.

Як зазначає А.А. Коваленко, ефективність правового регулювання банківської діяльності – це якісна властивість, яка характеризує зміст

розглядуваної діяльності та є проявом її сутності. Дійсно, ефективність – це показник якості правового регулювання банківської діяльності – характеризує елементи її змісту з точки зору можливості досягати позитивного результату [46, с. 48-49].

Досить актуальною є думка професора О. Барановський, який вказує, що задля забезпечення ефективності нормативно-правового регулювання потрібно правильно визначати набори регуляторів. Невірно або поспішно створювані норми, правила не сприяють стійкому і послідовному регулюванню. Але все не зводиться до норм права, які традиційно і досить статично викладаються в книгах з теорії держави і права. Регуляторів існує значно більше, і до них можна відносити принципи права, доктрини та концепції, неправові регулятори, що діють у загальному напрямку. І цього замало, оскільки залишаються поза увагою співвідношення і залежності між регуляторами [47, с. 19].

Слідуючи даній думці, наголосимо що нормативно-правовими регуляторами комерційної банківської діяльності виступають – правові (мова йде про державне, правове і банківське регулювання, що базується виключно на нормах права) та поза правові (серед них громадські, соціальні, доктринальні) регулятори.

Відповідно в даному аспекті, досить слушною є думка І. Школьник про те, що ефективне функціонування фінансового ринку в умовах ринкової економіки повинно базуватись на чітко розроблених засадах державного регулювання відносин, що складаються в межах даного ринку серед його учасників. Саме держава повинна визначати і контролювати правові основи ринкових відносин, насамперед права власності, установлювати базові правила економічних стосунків учасників ринку. Державне регулювання фінансового ринку і грошового обігу – одне з найважливіших і водночас складних завдань держави. Розвиток ефективно діючого фінансового ринку,

здатного мобілізувати та перерозподіляти інвестиційні ресурси, є найважливішим завданням регулювання національної економіки. Роль фінансового ринку у фінансово-економічній ситуації країни досить важлива і тому постійно є в центрі уваги головних гілок влади – Верховної Ради України. Президента України. Кабінету Міністрів України та інших владних структур. Враховуючи ту ситуацію, що фінансовий ринок в Україні останнім часом набирає більше обертів, виникає все більш сильна необхідність у чіткому регулюванні та контролі діяльності його учасників [48, с. 51].

Розглядаючи загальноєвропейський контекст нормативно-правового забезпечення діяльності комерційних банків в Україні, не можемо не наголосити на важливості врахування норм європейського права у вітчизняному законодавстві. Найбільш детально банківське нормативно-правове забезпечення було задекларовано в ряді договорів ЄС, серед них: Римський договір (1957 р.) і Маастрихтський договір (1992 р.), Амстердамський договір (1997 р.) та Лісабонські договори (2007 р.). Окремо варто виділити документи Базельського комітету: окремі Директиви ЄС (приміром. Директиви ЄС від 14 червня 2006 року. 2006/48/ЄС «Про початок і здійснення діяльності кредитними інституціями» і 2006/49/ЄС «Про відповідність капіталу інвестиційних товариств та кредитних інститутів», від 28 червня 1973 р. 73 /183/ЄЕС «Про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ та вільного надання ними незалежних послуг», від 15 грудня 1989 р. 89/646/ЄЕС «Про банківську діяльність», від 08 грудня 1986 р. 86/635/ЄЕС «Щодо річних звітів та консолідованих звітів банків та інших фінансових установ», від 04 квітня 2001 р. 2001/24/ ЄС «Стосовно заходів щодо відновлення платоспроможності та ліквідації кредитних установ» тощо) [49, с. 54].

Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність комерційних банків, є:

1. Закон України «Про Національний банк України» № 679-ХГУ від 20 травня, Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» р.. Цей закон містять 15 розділів, які окреслюють напрями та особливості діяльності Національного банку України. У ст. 1 зазначеного закону визначено, що банківське регулювання – одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. Питанню банківського регулювання присвячений 10-й розділ зазначеного закону. У ст. 61 зазначено, що «Національний банк здійснює державне регулювання діяльності банків у формах, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність» як безпосередньо, так і через створений ним орган банківського нагляду» [1].

У ст. 25 Закону України «Про банки і банківську діяльність» зазначено, що основними економічними засобами і методами грошово-кредитної політики є регулювання обсягу грошової маси через:

- 1) визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;
- 2) процентну політику;
- 3) рефінансування комерційних банків;
- 4) управління золотовалютними резервами;
- 5) операції з цінними паперами;
- 6) регулювання імпорту та експорту капіталу;
- 7) емісію власних боргових зобов'язань та операції з ними [1].

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про Національний банк України» Національний банк здійснює регулювання розрахунків шляхом установлення правил, форми і стандартів розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України. Отже. Національний банк

України, як особливий центральний орган державного управління, здійснює регулювання діяльності банків, у тому числі з надання банківських послуг.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III [1]. Цей закон містить 7 розділів та 99 статей. Ст. 47 даного закону визначає сутність та види банківських операцій (таблиця).

Ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1] визначає форми регулювання банківської діяльності.

Так. визначено, що державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах:

.Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків; регулювання кореспондентських відносин [1].

Також варто наголосити на визначальній ролі у правовому регулюванні комерційних банківських відносин – Конституції України. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України виключно законами України встановлюються засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків: статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України. За ст. 99 Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці. Ця функція реалізується у межах грошово-кредитної політики Національного банку України. Відповідно до ст. 11 ст. 24 Закону України «Про Національний банк України» грошово-кредитна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання законодавчо визначених засобів та методів [50, с. 45].

З цього приводу І. В. Ветрова вказує на те, що дане визначення є неповним, оскільки воно приймає за основу лише сферу господарювання, в той час як монетарна політика в рівній мірі відноситься і до соціальної сфери, до державних фінансів (наприклад, обслуговування державного боргу) [51, с. 21].

Варто також наголосити на окремій групі нормативно-правових актів, які становлять правове підґрунтя для сучасної діяльності комерційних банків. Основу такої групи становлять кодекси: Цивільний України, Господарський України, Податковий України, Бюджетний України. В окремих європейських державах, наприклад: Німеччині, Франції, Швейцарії прийнято комерційні (торгові) кодекси, норми яких також регулюють окремі питання банківської діяльності. Таке різногалузеве регулювання відносин у сфері банківської діяльності пояснюється тим, що:

- комерційні банки є суб'єктами господарювання, діяльність яких має на меті отримання прибутку; є суб'єктами розрахункових відносин, що регулюються на договірних засадах; є суб'єктами податкових відносин (в якості платників податків, податкових агентів);

- є учасниками відносин з управління бюджетними коштами (у випадках функціонування в державі банківської чи змішаної системи виконання бюджетів).

Не менш важливою є група спеціальних законів, що своїми положеннями безпосередньо стосуються регулювання комерційної банківської діяльності. До таких актів відносимо: Закони України Закон України від 5 квітня 2001 №2346 – III ст. 137: «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [52], Закон України від 14 жовтня да 2014 р. № 1702-VII. ст. 2057 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [53].

Окрему значну групу актів, що забезпечують правове і державне

регулювання банківської діяльності, є акти Національного Банку України. Загалом нормативні акти Центрального банку держави можна поділяти на такі види: 1) такі, що регулюють організаційно-правове становище Центрального банку держави (верхньої ланки вітчизняної банківської системи); 2) такі, що забезпечують стабільність національної валюти; 3) такі, що забезпечують безперебійні розрахунки. функціонування національної платіжної системи; 4) такі, що регулюють взаємовідносини Центрального банку і кредитних організацій (верхнього і нижнього рівнів банківської системи); 5) такі, що регулюють організаційно-правове становище кредитних організацій (нижньої ланки вітчизняної банківської системи); б) такі, що забезпечують фінансову стійкість кредитних організацій; 7) такі, що гарантують права вкладників і кредиторів кредитних організацій; 8) орієнтовані на імплементацію міжнародно-правових норм і рекомендацій міжнародних фінансових організацій у вітчизняне банківське законодавство [54, с. 24].

Відповідно до ст. 56 Закону України «Про Національний банк України» НБУ видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб. Такі акти видаються у формі постанов Правління НБУ, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління НБУ.

У галузі нормативно-правового регулювання комерційної банківської діяльності важливе значення мають прийняті на державному рівні програмні документи, такі як: стратегії програми, концепції розвитку тощо. Такі документи мають розроблятися Урядом спільно з НБУ, Національною комісією державного регулювання ринку фінансових послуг, недержавних організацій (наприклад. Асоціація банків України, Незалежна асоціація

банків України тощо). На жаль, сьогодні доводиться констатувати відсутність стратегічного планування розвитку банківської системи в цілому та системи комерційних банків зокрема. Останній акт стратегічного планування в цій сфері (Комплексна програма розвитку банківської системи України) був прийнятий у далекому 2003 році і припинив свою дію через два роки після прийняття [55, с.111]. З того часу на розгляд громадськості Урядом, НБУ та профільними комітетами Верховної Ради України були представлені проекти різних планових актів (стратегій, програм і концепцій) з питань розвитку банківської системи, але жоден так і не був прийнятий.

Зважаючи на це важливим завданням сьогодення є розробка та прийняття Стратегії розвитку банківської системи на 2019-2024 роки, яка б мала на меті розбудову фінансово потужної, прибуткової і стабільної банківської системи, оптимальний перерозподіл капіталу в економіці для фінансування інтенсивного стійкого економічного зростання на основі високотехнологічної індустріалізації, розвитку інфраструктури, науки, освіти і добробуту населення в цілому. Пріоритетними завданнями такої стратегії повинні стати: - реформування монетарної політики через розвиток її операційної системи для вирівнювання накопичених монетарних дисбалансів, оптимального управління ліквідністю, оптимізації процентної політики; - оптимізація валютного регулювання і валютно-курсової політики; вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду; - підвищення довіри суспільства до Національного банку України, банківської системи і національної валюти; - розбудова банківської системи як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків; - розвиток конкурентного ринку банківських послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства; - розвиток банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного

виробництва, малого та середнього бізнесу, мікрофінансування для сприяння зростанню економіки і підвищенню зайнятості; - розвиток державних банків як банків розвитку і структурної перебудови економіки [56, с. 115].

З нашої точки зору, важливим етапом цієї стратегії має стати прийняття закону України «Про банківське кредитування економіки», покликаною зменшити фінансове навантаження на позичальників, усунути схеми незаконного виведення майна з-під обтяження кредитора, спростити процес та зменшити витрати боржників та кредиторів (стягувачів) при врегулюванні боргу за рахунок вдосконалення позасудових інструментів.

В умовах проведення в Україні економічних, податкових та інших реформ особливо актуальним постає питання забезпечення ефективності правового регулювання відносин у банківській сфері, практичного впровадження кращого позитивного досвіду європейських держав, посилення довіри фізичних осіб як клієнтів банків й інших фінансово-кредитних установ до банківської системи держави.

Як зазначає Я. Белінська на сьогодні є частина банківських відносин, регулювання яких неможливе без втручання держави, без залучення державного гарантування того, що суб'єкти відповідних відносин мають належний захист своїх прав та інтересів. Так державного втручання потребує сфера організації банківської система, грошового обігу, валютного регулювання та контролю. У кризових умовах, з якими Україна зіштовхнулася у 2014 р. потребує державної підтримки приватна банківська діяльність і додаткових державних гарантій - підпорядковані суб'єкти банківських відносин. Такі гарантії надаються, зокрема Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Підтримка приватної банківської діяльності забезпечується, наприклад, проведенням валютних аукціонів, де комерційним банкам можна придбати долари США та поповнити свої валютні каси [57, с. 72].

Загалом в ході студіювання проблематики нашого дослідження, ми дійшли висновку, що на сьогодні в Україні функціонує ціла система нормативно-правових та законодавчих актів, що виступають регуляторами комерційної діяльності банків зокрема та фінансової системи загалом. Разом з цим в умовах євро інтеграційних прагнень нашої держави, задля стабільного поступу економіки, функціонування банківської системи має бути прозорим, прогнозованим та безперервним. Дані ознаки банківської системи повинні досягатися за рахунок вдосконалення системи нормативно-правового забезпечення комерційної діяльності банків та створення на їх основі системи банківського регулювання та нагляду [57, с. 73].

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Міжнародні стандарти та законодавство ЄС у сфері банківської діяльності

Останні вагомим завданням нашого дослідження буде визначення провідних шляхів та механізмів удосконалення правового регулювання банківської системи України в контексті її євро інтеграційних прагнень.

Завершення переговорного процесу щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом актуалізує завдання з мінімізації ризиків для національної економіки, що може бути спричинено створенням такої зони. Традиційно банківський сектор є лідером у впровадженні кращих світових та європейських практик банківської діяльності [58, с. 12].

Вдосконалення правових засад регулювання банківської діяльності має на меті створення гарантії стабільності банківської системи та розроблення механізму протидії негативним явищам у сфері надання банківських послуг. У цьому аспекті цінним є іноземний досвід, передусім особливого міждержавного утворення – Європейського Союзу (далі – ЄС).

Банківське право ЄС стало предметом дослідження багатьох вчених. Так, ці питання досліджували Є. Л. Прокопенко, М. С. Демидович, В. Ф. Хоровський, які особливу увагу приділяли положенням банківського законодавства ЄС, тенденціям його розвитку та основним елементам

системи.

Забезпечення реалізації стратегії європейської інтеграції України неможливе без детального дослідження та застосування основних положень банківського законодавства ЄС. Для цього необхідно правильно розуміти взаємозв'язки між ними, систему його джерел, основні вимоги щодо здійснення банківського регулювання у державах-членах.

Становлення власне джерел банківського права у межах об'єднаної Європи мало місце після створення Європейського економічного співтовариства (далі – ЄЕС) та організації внутрішнього ринку між шістьма державами-засновницями, які увійшли до цього об'єднання. У літературі зазначається, що європейське співробітництво в сфері правового регулювання банківської діяльності мало за основу Римський договір 1957 р. про створення Європейського Економічного Співтовариства та Єдиний Європейський Акт 1986 р., оскільки формування спільного внутрішнього ринку в банківському секторі економіки було тісно пов'язане із необхідністю завершення створення такого ринку в такого об'єднання держав [59, с. 140].

Зокрема, у ст. 61 Договору про заснування ЄЕС йшлося про лібералізацію банківських та страхових послуг, що, як передбачалося, мала здійснюватися згідно з прогресуючою лібералізацією свободи руху капіталів. Створення спільного ринку в Європі не було простим процесом, не стало винятком і формування єдиного підходу до правового регулювання банківської діяльності. Уже в перші роки тісної взаємодії банківських систем в рамках ЄЕС почали виникати проблеми єдності регулювання порядку створення банків та надання банківських послуг у державах-членах. Передусім необхідно було подолати існуючі обмеження та дискримінаційні бар'єри щодо ведення банківської діяльності на території усіх держав-членів, оскільки практично в кожній з них до цього встановлювалися обмеження щодо участі іноземного капіталу в національних банківських системах, а

іноземців – в управлінні банком. Для цього у червні 1973 р. була прийнята Директива Ради Європейського Співтовариства 73/183/ЄЕС про скасування обмежень щодо вільного заснування банків та інших фінансових установ і вільного надання ними незалежних послуг.

У подальшому постала необхідність створення законодавчого акта із загальними засадами регулювання банківської діяльності. Одним із перших актів спільного банківського законодавства стала Директива Ради Європейського Співтовариства 77/780/ЄЕС від 12 грудня 1977 р. про координацію законів, правил та адміністративних постанов про діяльність кредитних установ, яку ще називають Першою банківською директивою 1977 року [60].

Ця Директива мала на меті гармонізацію умов здійснення права про створення «кредитних установ». Такими установами відповідно до положень Директиви визначались організації, «чия діяльність полягає у залученні депозитів та інших коштів від населення, що підлягають поверненню, та наданні кредитів за власний рахунок». З метою здійснення права на заснування кредитної установи відповідно до Першої директиви про банківську справу передбачалось виконання певних умов. Ці положення являють собою основу мінімальних стандартів ЄС у банківській справі. Держави-члени можуть (і часто це роблять) висувати жорсткіші вимоги.

Слід зазначити, що розвиток Європейського співробітництва в банківській сфері не був обумовлений кризовим розвитком системи; мав об'єктивний характер і проявився у зміні орієнтирів багатьох міжнародно-орієнтованих світових банків. Європейське співробітництво запроваджувалося політикою, що свідомо проводилася в рамках Європейського Співтовариства і була спрямована передусім на гармонізацію права європейських країн. У зв'язку з цим у науковій літературі було висловлено думку про те, що зусилля Європейського Союзу з гармонізації

банківського права і практики держав-членів виступали складовою частиною дій, спрямованих на досягнення більш широких цілей Союзу, таких як: формування спільного внутрішнього ринку та свободи заснування підприємств, надання послуг і руху капіталу всередині Союзу [61, с. 383].

Формування Європейського співробітництва в сфері банківського регулювання відбувалося також через інституційний механізм міждержавного характеру на підставі Римського договору, в той час як міжнародне співробітництво здійснювалося в рамках Базельського комітету, що був створений відповідно до прес-комюніке керівників центральних банків десяти держав, тобто не мав міждержавного характеру.

Загалом європейське співробітництво у сфері засад банківського регулювання, на відміну від міжнародного, розвивається шляхом прийняття нормативно-правових актів, які мають юридичну силу, тобто обов'язковий характер.

Європейське співробітництво відбилося у банківських директивах, які, на підставі Римського договору були юридично обов'язковими. Так ст. 100 передбачає наближення законодавства до адміністративних дій держав-членів, що прямо стосуються створення й функціонування спільного ринку.

Правовим інструментом, що найбільш вдало був підібраний для досягнення мети наближення національних законів та практики, виступає директива. Таким чином, директива покликана створювати загально-європейські стандарти, дозволяючи одночасно державам-членам ЄС мати своє власне національне законодавство.

Наступним кроком стало прийняття Другої Директиви Ради 89/646/ЄЕС (15 грудня 1989 р.) щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних актів, які стосуються заснування і здійснення діяльності кредитних установ, та внесення змін до Директиви 77/780/ЄЕС. Держави-члени зобов'язувалися імплементувати цю Директиву до 1 січня 1993 р., що

й було зроблено. Цим самим кожна окрема держава привела своє національне законодавство у відповідність до загальноєвропейських стандартів. Зокрема, було встановлено мінімальний капітал кредитної установи, набули подальшого застосування принципи свободи надання послуг, було встановлено види діяльності, що підлягають взаємному визнанню тощо [61].

Проте й такий кодифікований акт європейського банківського законодавства не витримав стрімкого розвитку ЄС, в результаті чого він був скасований новою Директивою 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування і здійснення діяльності кредитних установ від 14 червня 2006 року. Ця Директива є чинною й сьогодні, а за змістом являє собою оновлену версію попередньої Директиви 2000 року [62].

У Директиві 2006/48/ЄС приділяється увага не лише принципам та технічним інструментам пруденційного нагляду, а й оприлюднення інформації. У даній директиві детальніше вписано положення щодо технічних інструментів нагляду. Це пов'язано з тим, що в ній були враховані основні вимоги Рекомендацій «Базель III».

Відображення даних принципів ми знаходимо в аналітичній записці «Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу». На даний час в ЄС запроваджуються. Треті правила Комітету (Базель-III), що стали реакцією міжнародної спільноти на світову фінансово-економічну кризу.

Суть правил Базель-III полягає в акцентуванні уваги на трьох аспектах банківської діяльності [63, с. 114]. А саме:

- 1) щодо посилення вимог до якості капіталу; формування «антициклічного буферу» капіталу. Це допоможе забезпечити підвищення якості капіталу, протидіяти шоківим впливам, ефективніше управляти ринковим, кредитним та операційними ризиками. Разом з тим загострення потреби в додатковому капіталі, насамперед у малих та середніх банків,

зумовить зниження прибутків, перегляд моделі ведення банківського бізнесу за рахунок відмови від участі у високоризикованих, але прибуткових операціях, та повернення до простих схем бізнесу. На наш погляд, з метою зменшення тиску на малі і середні банки у найближчій перспективі необхідно розробити та прийняти Стратегію розвитку малих і середніх банків як фінансових драйверів інтенсивного розвитку малого і середнього бізнесу;

2) щодо запровадження коефіцієнту левериджу (відношення обсягу позичкових коштів до власних) нарівні 3 % та нових коефіцієнтів ліквідності: коефіцієнта ліквідного покриття та коефіцієнта чистого стабільного фінансування;

3) щодо реформування механізмів гарантування вкладів населення. Рекомендований мінімум для банків країн ЄС встановлено на рівні 100 тис. євро (в Україні – 150 тис. грн.), що дасть змогу досягти наступних результатів на різних рівнях:– на рівні банку – стимулювання припливу депозитів, зниження ризиків раптового відпливу депозитів у разі появи панічних настроїв;– на рівні банківської системи – посилення конкуренції на депозитному ринку, розширення й поліпшення якості ресурсної бази;– на макроекономічному рівні – підвищення довіри до банківської системи та стримування панічних настроїв серед вкладників, стимулювання процесу заощадження, покращання умов для ефективної роботи механізму трансформації заощадження в інвестиції.

Якщо ж говорити про інтеграційні процеси України та ЄС, зокрема в частині наближення до банківських систем, то ними можна вважати наступні:– забезпечення стабільності й підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи на міжнародних ринках банківських послуг;– удосконалення функціонування вітчизняної банківської системи в умовах посилення інтеграції до європейського економічного простору; – розробка механізму попередження ризиків; – продовження діалогу із

регуляторами банківської діяльності з країн ЄС.

Дослідивши становлення стандартів європейського банківського права, можна зробити наступні висновки. Регулювання банківської діяльності на рівні ЄС вдосконалювалося паралельно з процесами інтеграції національних економік держав – членів ЄС. Як результат, основною формою узгодження правового регулювання банківської діяльності стали передусім директиви ЄС. Неможливо також нівелювати вплив рекомендацій Базельського Комітету з питань банківського нагляду. Встановлення ним основних положень нагляду і контролю в кожній державі з функціонуванням банківських систем свідчить про необхідність удосконалення таких вимог у національному законодавстві, незалежно від особливостей банківської системи [64, с. 338].

Слід також відмежовувати джерела банківського права ЄС від джерел банківського права держав-членів Союзу. Натомість, якщо виділяти джерела національного банківського законодавства окремої держави-члена, то до їх системи обов'язково входять як джерела банківського права ЄС, так і міжнародні угоди, зобов'язання за якими уклали держави поза структурою ЄС, якими регулюються питання надання окремих видів банківських послуг.

Зростаючий інтерес до фінансових проблем Європейського Союзу обумовлений тим, що європейська банківська система зазнала масштабну фінансову кризу, у зв'язку з чим зупинилося економічне зростання Союзу і з'явилося безліч проблем, які необхідно негайно вирішити для подальшого нормального функціонування Союзу. Безумовно, банківська система Європейського Союзу має велике значення в сучасній світовій ринковій економіці, адже всі зміни, що відбуваються в національних банках країн-членів, так чи інакше відображаються на всій економіці ЄС. Правильна організація банківської системи необхідна для нормального функціонування господарства країн-членів і господарства Європейського Союзу в цілому.

Враховуючи сьогоденне становище, планується повна реорганізація банківської системи та її структури в Європейському Союзі, щоб повернути довіру до економічної політики Європи.

Європейське банківське право є галуззю права Європейського Союзу і становить собою комплекс норм, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності, банківських операцій та правовий статус кредитних організацій на єдиному ринку. Під терміном «банківське право Європейського Союзу» мається на увазі комплексна галузь права Європейського Союзу, яка стосується області права Союзу, сформульованої у ході законотворчої діяльності держав- членів, інститутів та інших органів управління ЄС. Під банківським правом М. Савчук розуміє ту частину права Європейського Союзу, яка спрямована на регулювання сфери банківської діяльності. Згідно з іншим підходом, банківське право є галуззю публічного права, яка регулює торговельний оборот, підприємницьку діяльність та надання банківських послуг [59, с. 14].

Предметом регулювання банківського права є група суспільних відносин, що виникають у процесі формування і діяльності банків та інших кредитних організацій банківської діяльності [65, с. 55]. Банківське право також регулює майнові відносини, що виникають між банком і клієнтурою, пов'язані з депозитом грошових та інших засобів, наданням кредитів та укладенням торговельних угод. Банківська діяльність Європейського Союзу регулюється установчими договорами, директивами, регламентами, рішеннями, вказівками Європейського центрального банку, адже зі створенням Європейського Союзу виникла необхідність регулювання банківської діяльності. Слід зазначити, що банківська діяльність в різних країнах має свої відмінності і характерні особливості, які у свою чергу можуть бути обумовлені різними обставинами, наприклад рівнем економічного розвитку країни. Проте країни, які входять до складу

Європейського Союзу, прагнуть до міжнародного співробітництва у фінансовій, банківській та економічній сфері, що свідчить про відмінності між державами-членами в банківській сфері, які повинні бути зведені до мінімуму, бо значні відмінності можуть заважати стабільності Європейського Союзу в цілому. Однак навіть найбільш розвинені економічно країни – члени Союзу зіткнулися з проблемами модернізації. Виходячи з цього процес інтеграції є дуже важливим, з його допомогою і зусиллями держав-членів відбулося зближення банківських систем та уніфікація банківського законодавства в ЄС [66, с. 384].

Ідея розвитку співробітництва країн-членів у сфері регулювання банківської діяльності вперше була зазначена ще в Римському договорі 1957 р. і в Єдиному Європейському Акті 1986 р. Саме вони і задали основні напрямки та принципи співробітництва держав-членів у сфері банківського регулювання. Інтеграція норм права Європейського Союзу в національні системи держав-членів вплинула на розвиток і формування правового регулювання банківського права Європейського Союзу. Починаючи ще з 1960 р., держави – члени Європейського Економічного Співтовариства почали перші спроби створити єдиний ринок фінансових і банківських послуг [67, с. 150].

Першим кроком до його створення стало прийняття Директиви 1973 р. «Про імплементацію Спільної програми на користь банків та інших кредитних інститутів». У наш час значення цієї Директиви зведено до мінімуму, проте вона вплинула на наслідки регулювання банківської діяльності в країнах Європейського Союзу. Відносно єдиного ринку, слід зауважити, що він є важливою опорою у сфері економіки та банківського права Європейського Союзу, а також охоплює сферу без внутрішніх кордонів, в якому свобода пересування товарів, осіб, послуг і капіталу гарантована відповідно до положень Договору про функціонування

Європейського Союзу [68, 215]. Таким чином, основні завдання економічної інтеграції 60-х років були запозичені з Римського договору, вони стосувалися створення митного союзу, створення Єдиного Європейського ринку (завдяки якому буде дозволено вільне переміщення осіб, товарів, послуг і капіталів на території Європейського Союзу) і розвитку спільної сільськогосподарської політики [69, с. 325]. У сфері регулювання банківської діяльності цілями інтеграції є: забезпечення стабільності Європейської системи центральних банків і банківських систем держав-членів; створення умов для вільного надання банківських послуг та ефективності банківського контролю в Європейському Союзі.

Відзначимо, що значний вплив на формування системи правового регулювання банківської діяльності в Європейському Союзі надали особливості правового порядку Європейського Союзу, які полягають у високому ступені інтеграції норм права Союзу в національні правові системи держав-членів. Банківське право Європейського Союзу забезпечує регулювання банківської діяльності на території Союзу. У свою чергу, банківська діяльність Європейського Союзу полягає у проведенні банківських операцій, спрямованих на здійснення банками функцій, які входять до їх повноважень.

На думку М. Агаркова, банківська діяльність Європейського Союзу ґрунтується на наступних принципах: свободи надання послуг, свободи установи, взаємного визнання, контролю країни установи, єдиної ліцензії. Перший із цих принципів – це принцип свободи надання послуг. Свобода надання послуг є однією з основних свобод поряд зі свободами руху осіб, товарів і капіталів, передбачених Римським договором 1957 р., і реалізується завдяки створенню єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу. Згідно з п. 2 ст. 51 гл. 3 «Послуги» частини III Договору про Європейський Союз, «лібералізація банківських та страхових послуг, пов'язаних з рухом

капіталу, здійснюється відповідно з лібералізацією руху капіталів». Повноцінне правове регулювання банківських послуг в Європейському Союзі неможливо без визначення порядку створення доступу до ринку, реорганізації та ліквідації кредитних і страхових організацій, взаємного визнання їх правоздатності та усунення дискримінаційних обмежень залежно від установи. Це свідчить про те, що правовий режим надання банківських послуг тісно пов'язаний зі свободою пересування юридичних осіб. Такий взаємозв'язок і взаємозалежність свободи установи і свободи надання послуг, найбільш яскраво виражені саме у сфері банківських відносин. Лібералізація банківських та страхових послуг, пов'язаних з рухом капіталів здійснюється відповідно до положень, що регулюють рух капіталів[70, с. 176]. Таким чином, правовий режим надання банківських послуг безпосередньо пов'язаний зі свободою установи.

9) надання підприємствам консультацій щодо структури капіталу, промислової стратегії та пов'язаних з цим питань, а також надання консультацій та послуг щодо злиття і придбання підприємств;

Таким чином, ми перейшли до розгляду другого принципу банківської діяльності ЄС. Свобода установи – це свобода індивідуальної підприємницької діяльності, свобода створення підприємств і управління ними. Свобода пересування осіб також пов'язана зі свободою установи. У рамках цієї свободи під «особами» розуміються не тільки громадяни держав – членів Європейського Союзу, але і компанії та фірми, якщо їх місцезнаходження, центральне управління і основна діяльність знаходяться на території Європейського Союзу.

Щодо банківської діяльності, свобода установи стосується відкриття кредитними організаціями філій та представництв, створення дочірніх компаній, а також ліцензійного порядку здійснення банківських операцій в державах – членах Європейського Союзу. Відповідно до Договору про

заснування Європейського Союзу, заборонено будь-яке обмеження вільного переміщення капіталу між державами – членами Європейського Союзу та третіми країнами. Свобода установи являє собою право займатися самостійною підприємницькою діяльністю на території держав – членів Європейського Союзу, в тому числі шляхом створення юридичних осіб. Свобода установи складається з двох основних компонентів: а) свободи пересування підприємців і б) свободи установи юридичних осіб та інших форм, які не є юридичними особами. Свобода установи включає в себе право починати і продовжувати діяльність в якості особи, що займається самостійною підприємницькою діяльністю, а також створювати підприємства і керувати ними. Свобода установи передбачає діяльність, яка прямо або посередньо пов'язана з перенесенням місця знаходження компанії за кордон або створенням за кордоном дочірньої компанії [71, с. 24].

Третім принципом банківської діяльності Європейського Союзу є принцип взаємного визнання, який спрямований на надання рівних можливостей для банків, заснованих у різних державах – членах Європейського Союзу, під час здійснення своєї діяльності на території будь-якої держави – члена Європейського Союзу. Завдяки даному принципу уповноважені органи країни перебування кредитного інституту або його філії визнають вимоги, які були встановлені для кредитного інституту законодавством в країні її установи, і зобов'язуються утримуватися від нав'язування такому кредитному інституту додаткових стандартів, які існують для кредитних інститутів, заснованих у країні перебування даного кредитного інституту. У Європейському Союзі існує встановлений перелік видів діяльності кредитних установ, що підлягають взаємному визнанню між державами-членами:

- 1) надання кредитів;
- 2) фінансовий лізинг;

- 3) прийом депозитів та інших коштів на зворотній основі;
- 4) послуги з переказу коштів;
- 5) випуск та обслуговування платіжних засобів;
- 6) надання гарантій і порук;
- 7) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів;
- 8) участь у випуску цінних паперів та надання послуг, пов'язаних з даним випуском;
- 10) посередництво на міжбанківських ринках;
- 11) управління портфелем цінних паперів [72, с. 25].

Наступним принципом є принцип контролю країни установи, який тісно пов'язаний з принципами взаємного визнання і принципом єдиної банківської ліцензії. Даний принцип було покладено в основу Другої банківської Директиви 89/646/ЄЕС від 15 грудня 1989 р. відносно угод, законів, підзаконних актів, які стосуються початку і здійснення діяльності кредитних установ та внесення змін до Директиви 77/780/ ЄЕС. Зазначений принцип відноситься до банківського нагляду за діяльністю філій кредитних установ, які отримали ліцензію на території держав – членів Європейського Союзу. Останнім принципом є принцип єдиної банківської ліцензії, заснований на доктрині принципу взаємного визнання, під яким слід розуміти поширення дії національної банківської ліцензії однієї держави-члена на всю територію Європейського Союзу [73, с. 134].

Таким чином, банківська ліцензія, яка була отримана на території будь-якої держави-члена, повинна визнаватися у всіх інших державах – членах Європейського Союзу органами банківського нагляду. Спираючись на аналіз проведених досліджень, можна зробити висновок, що процес розвитку банківської діяльності Європейського Союзу – це політика держав-членів, спрямована на зміцнення і гармонізацію європейського права. З часів початку еволюції банківської діяльності Європейського Союзу дана

галузь зазнала безліч змін і перетворень. Важливим поштовхом стало створення єдиного ринку Європейського Союзу, що спричинило безліч змін у сфері економіки та банківського регулювання. Слід відзначити, що банківське право відіграє важливу роль у системі правового регулювання економіки Європейського Союзу, саме тому у світі останніх подій і економічних проблем в Європейському Союзі необхідне прийняття заходів та реорганізації банківської сфери Європейського Союзу.

3.2. Європейський досвід здійснення банківського нагляду і регулювання та особливості його застосування в Україні

Зарубіжні банківські системи розвивалися достатньо тривалий час. Цей розвиток здійснювався під впливом історичних, економічних та політичних факторів а також правової та судової практики. Міжнародний та вітчизняний досвід свідчить, що: по-перше, основні чинники фінансової дестабілізації у період економічних криз зосереджені в банківському секторі. Вразливість фінансової системи пов'язана з функціями, депозитно-кредитними операціями, розподілом ризиків та забезпеченням ліквідності; по-друге, банки в сучасних умовах глобалізаційних процесів виступають основним чинником стабілізаційних заходів, оскільки економічна стабільність банківської діяльності стосується безпосередньо сфери діяльності всіх суб'єктів економіки і тільки стійка банківська система може протистояти кризовим явищам. Фінансові кризи, які торкнулися різних країн по всьому світу останніх п'ятнадцять років (наприклад, в Латинській Америці, Південно- Східної Азії, Росії, іпотечна криза США) показали значення аналізу кредитного ризику країни, а також важливості місцевої системи фінансового регулювання та аналізу функціонування місцевих фінансових

ринків [74].

Глобалізація, технологічний розвиток та лібералізація стали основними рушійними силами розвитку банківської справи останніх десятиліть поруч з наявністю різноманітних ризиків. Ризик країни відноситься до ризиків, які притаманні міжнародному банківському бізнесу та має три основні типи: політичний, трансферний та ризик держави (суверенний ризик). Загрози, які породжують ці ризики досить серйозні для сучасних банків, тому вони будуть здатні виконувати свої функції лише за сприятливої політики регулювання. Банківські кризи останніх років також активізували тривалу дискусію між тими, хто виступають за більш ефективне банківське регулювання і нагляд, і тих, хто приписує до причин криз надмірне регулювання. Обмеження, які накладені регуляторами, банки прагнуть подолати, намагаючись відшукати «лазівки» в постановах і законах.

У відповідь на це органи нагляду вживають посилені заходів, і боротьба починається знову. Це протиборство стимулює появу фінансових інновацій (як спосіб існування від обмежень), а також пояснює сам процес появи нововведень у фінансовій системі. Фінансові закони і регулюючі постанови повинні піддаватися аналізу, оскільки закладені в них добрі наміри часом можуть призвести до несприятливих результатів. Європейські банківські системи розвивалися довгий час під впливом історичних, економічних та політичних факторів в межах відповідного правового поля. Аналіз регуляторного середовища банків показує, що договори є основними джерелами правового регулювання та нагляду країн Європи.

Так, метою Маастрихтського договору 1992 року є створення Європейського економічного і валютного союзу (ЕВС) шляхом заснування Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), до якої увійшли Європейський центральний банк та 28 національних центральних банків ЄС. ЄСЦБ регулюється органами прийняття рішень ЄЦБ. ЄЦБ є одним з семи

інститутів ЄС відповідно до цього договору і був створений шляхом Амстердамського договору в 1998 році зі штаб-квартирою у Франкфурті, Німеччина [75, с. 28].

Європейський Центральний банк взяв на себе відповідальність за грошово-кредитну політику в зоні євро від держав-членів в січні 13 Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» року, за два роки до початку циркуляції євровалюти. З цього моменту Європейський центральний банк працює спільно з національними

центральними банками цих країн в межах Єврозони з метою встановлення єдиної валюти в Єврозоні, а також забезпечення прозорості цін. Інші законодавчі акти та офіційні рішення, прийняті Європейським Союзом та його різноманітних органів розглядаються як «вторинного рівня». Таке вторинне законодавство може бути обов'язковим (положення, директиви і рішення), або необов'язкового характеру (рекомендації і думки).

Так звана «Перша Банківська директива» – Директива 77/780 / ЕС була видана в 1970 році⁷. Ця директива більше не функціонує, в ній йшла мова про те, що будь-якій банківській діяльності повинен передувати відповідний дозвіл з боку компетентного органу, якій здійснює контроль за виконання певних угод в певній країні. Наступна Директиви 89/646 / ЕЕС, так звана Друга банківська Директива визначила, що дозвіл, якій надається на банківський бізнес в одній державі-члені Євро союзу є достатнім, для проведення такого бізнесу в інших країнах ЄС. Цей принцип – в даний час майже недоторканим як європейський принцип банківського і фінансового права – зазвичай називають як «паспортизація».

У жовтні 2008 року фінансисту Жаку де Лароз'єру було доручено президентом Європейської комісії (Жозе Баррозу) очолити групу експертів для розробки практичних пропозицій в галузі фінансового регулювання і нагляду. Ці дослідження були замовлені в умовах складної економічної кризи

і рецесії країн євро-зони на тлі кризи державного боргу 2009 року, яка в першу чергу зачепила периферійні країни євро-зони. Європейський Союз зіткнувся з необхідністю зробити вибір: критичної точки: з одного боку, кожна країна самостійно приймає свої власні рішення про те, як діяти в цих умовах, або, об'єднати зусилля для зміцнення співпраці в рамках країн ЄС, щоб забезпечити єдиний фронт проти економічних наслідків фінансової кризи. Рішення було знайдено під час підготовки звіту «De Larosiere Report», який по суті виділив три основних складових для захисту від будь-якої ймовірності майбутнього краху: новий нормативний порядок; сильний та скоординований нагляд; ефективні процедури антикризового управління⁹. Згідно з цим документом, нормативно-правова база, яка діяла до недавньої кризи не була злагодженою, тобто кожна держава-член ЄС мала значний ступінь свободи дій в регулюванні, що призвело до наявності широкої різноманітності національних підходів, пов'язаних з місцевими традиціями.

«De Larosiere Report» призвів до створення Європейської системи фінансового нагляду European System of Financial Supervision (ESFS), метою якої є забезпечення контролю за фінансовою системою Союзу. ESFS складається з трьох європейських наглядових органів: Європейський банківський орган (the European Banking Authority), який знаходиться в Лондоні; орган регулювання європейських ринків цінних паперів (the European Securities Markets Authority), який знаходиться в Парижі; Європейський орган пенсійного забезпечення (the European Insurance and Occupational Pensions Authority), який знаходиться у Франкфурті. Відповідні національні органи нагляду беруть участь в діяльності цих органів та мають право видавати обов'язкові нормативних технічних стандартів і застосування технічних норм на додаток до існування необов'язкових керівних принципів і рекомендацій. Крім того, Європейська рада з системних ризиків (European Systemic Risk Board) є складовою частиною ESFS, яка несе відповідальність

за макро-пруденційним наглядом фінансової системи в рамках Союзу з метою сприяння запобіганню або пом'якшенню системних ризиків для фінансової стабільності в Союзі, які впливають з подій в рамках фінансової системи і з урахуванням макроекономічних змін, з тим щоб уникнути періодів широкомасштабного фінансового банкрутства. Це сприяло б нормальному функціонуванню внутрішнього ринку і тим самим забезпечило стійкий внесок фінансового сектора в економічний розвиток [76].

Ключовою особливістю регулювання банківського середовища країн єврозони є створення Банківського союзу в Європейському Союзі, тобто передача відповідальності за проведення банківської політики з національного рівня на рівень ЄС в ряді країн Європейського Союзу. Цей процес розпочався в 2012 році у відповідь на фінансову кризу в європейських країнах. Мотивацією для банківського союзу стала слабкість численних банків в Євразоні. У ряді країн, приватні борги, які виникли в наслідок іпотечної кризи були переведені в суверенні борги як результат послаблення економік країн в пост кризовий період.

Завданням Банківського союзу стало застосування певних заходів у відповідь на цей виклик. У той час як всі банки-учасники будуть перебувати під контролем ЄЦБ, це буде здійснюватися у співпраці з національними наглядовими органами. Найбільш значущі установи, в тому числі з холдингами більше, ніж 30 млрд євро, або 20% від ВВП держави, в якій вони засновані, і ті установи, які безпосередньо фінансуються за рахунок Європейського механізму стабільності або Європейського фонду фінансової стабільності, або подав заявку на таке фінансування, буде під безпосереднім контролем з боку ЄЦБ. Більш дрібні банки будуть залишатися безпосередньо під контролем національних органів, хоча ЄЦБ має право взяти на себе безпосереднє керівництво будь-яким банком. Режим моніторингу ЄЦБ включає проведення стрес-тестів фінансових установ. У разі виявлення

проблем, ЄЦБ має можливість проводити раннє втручання в менеджмент банку, щоб виправити ситуацію, наприклад, шляхом втручання в капітал та встановлення обмежень, або вимагаючи зміни в управлінні.

Діяльність Банківського союзу ґрунтується в основному на двох основних ініціативах, єдиного механізму контролю (Single Supervisory Mechanism) та єдиного механізму вирішення (Single Resolution Mechanism), які, в свою чергу, засновані на підставі загальної фінансової нормативної бази.

Так, якщо банк знаходиться під загрозою банкрутства, відповідальність за це лежить на учасниках єдиного механізму вирішення (SMR). Угода про створення SRM вступила в дію 1 січня 2016. Станом на січень 2016 року, всі держави-члени євро-зони беруть участь в цій угоді. Такий механізм призначений безпосередньо для контролю за системно значимими банками євро-зони, а також відповідати через національні наглядові органи шляхом пруденційного нагляду за всіма іншими банками. В грудні 2012 року Європейська Рада оголосила про створення єдиного механізму вирішення (Single Resolution Mechanism, SRM). Європейський банківський союз був ідентифікований багатьма аналітиками і політиками в якості важливої ініціативи структурної політики, який грає важливу роль в розв'язанні кризи в Єврозоні. Для держав-членів, які використовують євро як свою валюту, банківський союз домогтися однакового застосування загальних правил пруденційного нагляду за допомогою так званого Єдиного наглядового механізму (Single Supervisory Mechanism, SSM), який надав Європейському центральному банку (ЄЦБ) контролюючу роль за здійсненням єдиних правил фінансової стійкості банків, що підтримують держави-учасниці.

Таким чином, проблема інтеграції банківського регулювання вже давно стала ключовою політики ЄС, як доповнення до створення внутрішнього ринку капіталу, а з 1990-х років і до єдиної європейської валюти. Проте,

потужні політичні перешкоди на рівні держав-членів приводили до провалу попередніх спроб створити європейську структуру для банківського нагляду, в тому числі в ході переговорів Маастрихтського договору в 1991 році і Договору Ніцці в 2000 році. Протягом 2000 року поява загальноєвропейських банківських груп за допомогою транскордонного злиття і поглинання, таких як, покупка Abbey National Santander Group, Hypo Vereinsbank UniCredit і Banca Nazionale del Lavoro BNP Paribas призвело до відновлення закликів до банківської політики інтеграції, зокрема, Міжнародного валютного фонду, та створення Комітету європейських органів банківського нагляду в 2004 році [77, с. 30].

Погіршення умов кредитування під час кризи в євро-зоні, а також фінансова нестабільності для великих держав-членів зони євро з середини 2011 року, призвели до відновлення дискусій про взаємозалежність банківської політики, фінансової інтеграції та фінансової стабільності. 17 квітня 2012 року керуючий директор МВФ Крістін Лагард виступила за інтеграцію банківської політики, посиляючись на необхідність зміцнення Європейського валютний союзу, вона сказала, що виступає «за підтримку сильної фінансової інтеграції і що наш аналіз повинен бути в формі єдиного нагляду, у формі єдиного органу дозволу банку із загальним блокуванням зворотного ходу і створення єдиного фонду страхування вкладів» [78]. А вже на наступному тижні 25 квітня 2012 року, президент Європейського центрального банку Маріо Драгі повторив ці думки, зазначивши в своєму виступі перед Європейським парламентом що «забезпечення добре функціонуючої ЄВС передбачає зміцнення банківського нагляду на європейському рівні».

Ще одним важливим етапом європейських банківських інтеграційних процесів стала доповідь представлена 26 червня 2012 р, президентом Європейської ради Германом Ван Ромпейом, який закликав до більш

глибокої інтеграції в Євросоні і запропонував основні зміни в чотирьох напрямках. По-перше, він закликав до банківського союзу на підставі Європейського механізму стабільності, загального фінансового нагляду та фонду гарантування вкладів. По-друге, пропозиції щодо фінансового союзу включали суворий контроль за бюджетами країн євро-зони та закликав до розміщення євробондів в середньостроковій перспективі. По-третє, він закликав до тісної інтеграції банківського нагляду з економічною політикою, і по-четверте, він виступив за зміцнення демократичної легітимності і підзвітності [79].

Ключовим моментом рішення став саміт глав держав і урядів зони євро 28-29 червня 2012. Наслідком цієї події стало оголошення двох основних ініціатив: по-перше, створення єдиного контрольного механізму в рамках повноважень Європейського центрального банку, з використанням статті 127 (б) Договору про функціонування Європейського Союзу; і по-друге, встановлення ефективного єдиного контрольного механізму, а також можливість прямої рекапіталізації банків з боку Європейського механізму стабільності.

Результатом таких дискусій та перемовин стала розробка нової нормативно- правової бази з загальними правилами для банків у всіх 28 держав-членів, що стало основою банківського союзу. Ці загальні правила повинні сприяти запобіганню банківських криз. Центральним моментом правил є прийняття законодавчого пакету вимог до капіталу банків, зокрема, вимог до капіталу the Capital Requirements Directive IV (CRD IV)¹⁵ та the Capital Requirements Regulation (CRR) [80]. Якщо банк має фінансові труднощі, то ці правила пруденційного нагляду дозволяють зміцнити його, що також відповідає Директиві з банківського відновлення та вирішення (Directive on Bank Recovery and Resolution (BRRD)¹⁷. Директива адекватності капіталу (Capital Adequacy Directive) – це європейська директива, яка

спрямована на встановлення єдиних вимог до рівня капіталу як для банківських установ, так і для небанківських фірм, які здійснюють операції з цінними паперами. Ця директива була вперше видана в 1993 році і переглянута в 1998 році. Оновлена Директива достатності капіталу почала діяти з 2006 року, як the Capital Requirements Directive IV (CRD IV).

Директива з регулювання достатності капіталу The Capital Requirements Directive (CRD IV) була спрямована на регулювання галузі фінансових послуг європейського союзу, а саме впровадження системи нагляду в Європейському союзі, яка відображає правила Базель III по вимірюванню капіталу і стандартів капіталу. Цим законодавчим пакетом було замінено попередні Директиви достатності капіталу (2006/48 і 2006/49), а також він діє з 1 січня 2014 року і складається з Постанови ЄС № 575/2013/18 та Директиви 2013/36/ЄС. Це третій пакет поправок до первинних директив, після двох попередніх наборів поправок, прийнятих Комісією в 2008 році (CRD II) і 2009 (CRD III). Глобальна мета цього нового набору правил полягає в зміцненні стійкості банківського сектора ЄС, з тим, щоб зробити його краще в умовах економічних потрясінь та створити необхідні умови банкам для фінансування економічної активності і зростання [81].

Таким чином, створення Банківського Союзу в Європейському Союзі виступає процесом передачі відповідальності за банківською політикою з національного на рівень ЄС в ряді країн Європейського Союзу. Цей процес був розпочатий в 2012 році у відповідь на кризу в євро-зоні. Мотивацією для банківського союзу стала слабкість численних банків в Єврозоні. У ряді країн, приватні борги, які були спричинені іпотечними кризовими явищами були передані до суверенного боргу, що уповільнило ці кризові явища. Банківський союз був сформульований як заходи у відповідь на цей виклик і складається з двох основних ініціатив, єдиного механізму контролю та єдиного механізму вирішення.

На відміну від директив Європейської комісії, які виступають юридичними документами, принципи Базельського комітету з банківського нагляду не мають такого статусу. Крім того, Базельські принципи застосовуються на консолідованих засадах. Директиви ЄС застосовуються за бажанням держави на неконсолідованій основі. Якщо філія діє в тій країні в якій була заснована установа. У 2009 році Базельський комітет банківського регулювання та нагляду відповів на кризи шляхом вжиття заходів щодо зміцнення рамок банківського регулювання та схвалення пропозицій щодо зміцнення глобального капіталу і ліквідності з метою сприяння створення більш стійкої банківської системи. Базельська угода Базель II викликала жваву дискусію між регуляторами щодо її переваг та недоліків, в той же час близько 100 країн світу планували прийняти нову систему регулювання та нагляду до 2015 року [82].

Важливе значення для оцінки ефекту Базельської угоди Базель II було виділено Рагурама Раджаном, головний економіст МВФ, який стверджував, що переосмислення банківського регулювання є великою проблемою і піддав критиці існуючу практику банківського регулювання та нагляду. Дійсно, останні фінансові потрясіння і банківські банкрутства виявили численні недоліки угоди Базель II, що спонукало переглянути цю угоду, хоча її дія була започаткована в ЄС в 2007 році, тобто в той рік, коли почалася фінансова криза [83].

Для подолання розбіжностей світового регуляторного середовища важливим є координація та обмін інформацією між контролюючими органами, а також активна участь національного регулюючого органу в багатосторонніх і двосторонніх переговорах з іноземними регуляторами наднаціонального рівня. Створення такої світової організації як у вересні 13 Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» року сприяло саме для подолання таких негативних

явищ. Це відбулося на офіційній зустрічі міністрів фінансів і керівників центральних банків семи провідних промислово розвинених країн (Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія і Сполучені Штати) у Вашингтоні, округ Колумбія. Період після фінансової кризи 1997-1998 років показав вразливість міжнародної фінансової системи в умовах глобалізації економіки а також, необхідність залучення ключові країни, що розвиваються в обговорення та прийняття рішень, що стосуються глобальних економічних проблем.

Це призвело до трансформації групи, яка спочатку працювала на рівні міністрів фінансів в форум фінансової стабільності, на якому глави держав і урядів вирішили сприяти розвитку глобальної нормативно-правової бази. Таким чином, G20 перетворилася у велику політичну ініціативу в оточенні гласності, яка сприяє вирішенню таких завдань, як координація політики між його членами з метою досягнення глобальної економічної стабільності і стійкого зростання, просування фінансових правил, які знижують ризики і запобігають майбутнім фінансовим кризам, просувають модернізацію міжнародної фінансової архітектури. Міністри фінансів G7 і глав центральних банків, відповідно до рекомендацій президента Deutsche Bundesbank, заснували Форум фінансової стабільності (Financial Stability Forum (FSF) в Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» році, якій перетворився на Раду фінансової стабільності (Financial stability board (FSB), яка стала секретаріатом G20 з питань регулювання і випускає глобальні політичні документи, які спрямовані на національні регулюючі органи з метою включення їх нормативно-правової бази в політику і принципи G20. FSB сприяє координації діяльності нормотворчих органів для подолання протиріч національних і регіональних регулюючих структур, пов'язаних з пруденційним наглядом та системним ризиком [84, с. 36].

Банк міжнародних розрахунків відноситься (BIS) до глобального регулятора. Це форум світових центральних банків. З тих пір як глобальне банківське регулювання стало серйозною проблемою для центральних банків, цим опікується BIS в особі Базельського комітету з банківського нагляду (BCBS), якій розробляє та видає правила банківської діяльності, зокрема, правила щодо достатності капіталу, а також три серії банківських регулюючих принципів. Перевага BIS в світовому лідерстві банківського регулювання полягає в тому, що діалог очільників світових центральних банків створює унікальний форум, щоб проаналізувати і обговорити проблеми грошово-кредитної і фіскальної політики, утворюючи таким чином потужну групу впливових світових фінансових лідерів.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) є організацією 188 країн, що працюють зі стимулювання глобального валютного співробітництва, фінансової стабільності, сприяння міжнародній торгівлі, підтримці високого рівня зайнятості і стійкого економічного зростання і зниження рівня бідності в усьому світі. Нестійка банківська система країн зони-євро ускладнює розвиток економіки цих країн, наприклад, надання кредитування реальному сектору економіки. Здорові банки необхідні для підтримки економічного відновлення, а у деяких випадках їм необхідний додатковий банківський капітал. Тому, завданнями IMF є проведення інтервенцій для покращення та стабілізації фінансової системи. Крім того, IMF стежить за розвитком ситуації в банківському секторі в країнах з економікою, що розвивається, але ця організація не володіє юрисдикцією втручатися в реструктуризацію банківської системи. Під час фінансової кризи часто-густо лунали критичні зауваження до бездіяльності IMF, але ці звинувачення безпідставні, оскільки функції цієї організації не пов'язані з передбаченням банківських криз, що наприклад, є функцією BIS.

Міжнародна організація комісій Цінних Паперів (International

organization of securities commissions (IOSCO) заснована в Мадриді і є форумом, на якому регулятори цінних паперів обговорюють та публікують загальні правила по широкому спектру питань, що впливають на цілісність ринків цінних паперів. IOSCO, заснована в 1983 році, є визнаним міжнародним органом, який об'єднує світових регуляторів цінних паперів і визнається в якості глобального стандарту для сектора цінних паперів. IOSCO розробляє, впроваджує і сприяє дотриманню міжнародно визнаних стандартів у галузі регулювання ринку цінних паперів, а також активно працює з G20 і FSB по завданням глобальної регулюючої програми реформ. IOSCO не має в будь-якій формі, встановлених законом прав, які могли б накладати правила на національні регулюючі органи на противагу, наприклад, Організація з цінних паперів і бірж США (U.S. Securities and Exchange Commission (SEC)). Так, доповідь IOSCO, «Suitability Requirements with Respect to the Distribution of Complex Financial Products» опублікована в січні 2013 року була відхилена SEC [85].

Міжнародна асоціація нагляду за страховим ринком International association of insurance supervisors (IAIS) – глобальний регулюючий форум, де обговорюються принципи та напрямки політики страхування. Заснована в 1994 році і об'єднує страхових регуляторів більш ніж 200 країн та має понад 130 спостерігачів. Її цілі полягають в сприянні ефективного та узгодженого на міжнародному рівні нагляду за страхуванням з метою розвитку і підтримки справедливих, безпечних і стабільних ринків страхування для забезпечення переваг та захисту власників страхових полісів, а також сприяння глобальній фінансовій стабільності. Звіт «Глобальний страховий ринок» було опубліковано вперше в листопаді 2012 року і являв собою комплексний аналіз проблем, з якими стикаються страхові галузі та їх регулятори [86, с. 2].

Правила Solvency II ще відомі правила Omnibus II, були затверджені на

політичному рівні 14 листопада 2013 р. Це був компроміс, який зменшив вплив Європейського страхового органу. Проте, угода викликала критику з боку деяких національних урядів, які вимагали більш широких і узгоджених повноважень для європейського страхування і пенсійного забезпечення. На протигагу таким правилам, казначейство США нещодавно закликала до більшого нагляду за страховими компаніями. Причина цього виклику в значній мірі полягає в тому, що страхові компанії регулюються державами, які займаються збором податків від страхових компаній. Глобальне регулювання страхування, безумовно, не є простою справою. У той час, як страхові компанії закликають до послідовного регулювання, щоб уникнути регулятивного арбітражу, вони повинні взяти до уваги ряд аспектів глобального регулювання. Структурований діалог між Сполученими Штатами і Європою стосується ключових питань та формально є порівнянням двох страхових нормативно-правових режимів – Solvency II в Європейському союзі та режиму страхування США. Справа в тому, що Glass-Steagall Act, якій було прийнято в 1933 році в США заборонив комерційним банкам займатися інвестиційною діяльністю, шляхом обмеження прав банків на операції з цінними паперами, а також введення обов'язкового страхування банківських вкладів. Цей регулюючий документ обумовив створення трьох окремих фінансових індустрій: комерційні банки, інвестиційні банки та страхові фірми [87].

Обмеження, які встановлювалися, були відмінені в Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» році Законом про фінансову модернізацію, якій називається за прізвищами його ініціаторів Законом Гремма – Ліча – Блайлі (Gramm – Leach – Bliley Financial Services Modernization Act). Цей акт, було прийнято Конгресом США 4 листопада 13Законі України від 7 грудня 2000 року № 2121-III-ВР «Про банки та банківську діяльність» року і підписаний Президентом США 12 листопада

того ж року. Однак, світова економічна рецесія, яка почалася в 2007 році, на думку фінансових аналітиків, стала наслідком відміни Glass-Steagall Act та призвела до реанімації спроб його повернення. Дискусія, яка продовжується між США та Європою стосуються таких основних напрямків, а саме: професійна таємниця та конфіденційності, груповий нагляд, платоспроможність та вимоги до капіталу, вимоги по забезпеченню перестраховуванню, наглядова звітність, збір та аналіз даних, незалежна оцінка третьої сторони і наглядові інспекції на місці.

Наприкінці ХХ століття в американській науковій школі виникає так звана теорія реінжинірингу. Теорія реінжинірингу була започаткована американським економістом, професором Гарвардської школи бізнесу М. Хаммером. Згідно цієї теорії реінжиніринг передбачає радикальні зміни в бізнес процесах з метою отримання економії часу та витрат та створення організацій, які реагують на зміну ринкової ситуації та досягнення найбільш актуальних в сучасному бізнесі конкурентних переваг. З 90-х років методологію реінжинірингу починають використовувати провідні світові компанії, такі як: General Motors, Procter and Gamble, IBM, Kodak [88].

Сьогодні теорія реінжинірингу є основною в світовій економіці по вирішенню проблем підвищення економічної ефективності підприємств. В теорії реінжинірингу фундаментальне значення має поняття «бізнес-процес». За визначенням М. Хаммера, це сукупність різних видів діяльності, в межах якої «на вході» використовується один або більше ресурсів, а на «виході» в результаті діяльності створюється продукт, який є цінним для споживача. Тому організації повинні концентрувати свої ресурси та управління навколо своїх бізнес-процесів (основних та допоміжних). Основними бізнес-процесами для банків є: кредитування обслуговування депозитів, касове обслуговування, розрахункова діяльність, валютні операції, факторингові послуги. Лізингові послуги, операції з дорогоцінними металами, депозитарні

послуги.

Допоміжними процесами банку є такі, які не створюють цінності для клієнта, але є необхідними для забезпечення здійснення основних бізнес-процесів. Це такі операції, як: ведення бухгалтерського обліку, здійснення господарської діяльності, забезпечення касових операцій. Реінжиніринг банківських процесів направлено на спрощення проведення банківських операцій завдяки сучасним технологіям та менеджменту [88, с. 297].

Таким чином, процес формування економічного середовища в масштабах ЄС, основними складовими якого є створення нормативно-правової бази для фінансового сектора та банківського союзу являє собою важливу віху в економічній та валютно-фінансовій інтеграції в ЄС. Останнім часом в країнах Європи і в США спостерігається тенденція укрупнення банків. Так за останні 10 років кількість банків в Європі скоротилася на 10 %. Аналітики виділяють де-кілька причин такого розвитку: перша причина на їх думку пов'язана з необхідністю досягнення максимального ефекту від використання ресурсів автоматизації та технологій. Друга причина – це дотримання певної стратегії розвитку банку. Крім того, ці дослідження, як правило, спираються на традиційні показники ефективності і продуктивності, отриманих від простих коефіцієнтів обліку банку.

Це дослідження містить детальний звіт про таку практику для більш ніж 150 країн, включаючи вивчення трьох основних компонентів Базель II, а саме правил капіталу, офіційного нагляду і ринкової дисципліни. Крім того, існуючі дослідження про взаємозв'язок між різними типами нормативних актів наглядової практики і діяльності банків показують про їх досить обмежений характер і що вони фокусуються на окремих країнах. Зміни в організації банківської справи повинні також здійснюватися в сторону укрупнення та консолідації банківського бізнесу. Відновлення фінансової стабільності і створення сприятливих умов для фінансового сектора шляхом

кредитування реального сектора економіки, будуть сприяти стимулюванню економічного відновлення і створення робочих місць [89, с. 112].

Основні напрямки реформування фінансового сектору України були окреслені в Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Згідно цієї програми, головною метою розвитку фінансового сектору України до 2020 року є створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС. Одним із шляхів створення передумов для довгострокового сталого розвитку фінансового сектору є наближення стандартів регулювання платоспроможності та ліквідності банків до рекомендацій Базельського комітету, шляхом впровадження рекомендацій Базель III. Зокрема, згідно до Комплексного плану заходів на виконання Програми планується удосконалення систем регулювання та нагляду за фінансовим сектором, продовження переходу від нагляду на основі правил (compliance based supervision) до нагляду та оверсайта на основі оцінки ризику (risk based supervision) та принципів постійного упереджувального моніторингу (з 1.04.2015 до 31.12.2016), а також впровадження нових вимог до капіталу банків відповідно до принципів Базель 3 та вимог ЄС (з 1.01.2015 року по 31.12.2019 року) [90].

На нашу думку існують реальні проблеми реалізації цих планів, оскільки, як показує досвід зарубіжних країн, проекти втілення Базельських стандартів для банків дуже складні та витратні. Ускладнення процесу регулювання впливає на ускладнення проведення банківського бізнесу, особливо в умовах девальвації гривні та тотального банкрутства банків. Тому, існує великий сумнів, що в умовах кризи фінансової та банківської системи знайдуться ресурси для запровадження нових стандартів Базельського

нагляду. Крім того, за останні роки не велося ніякої підготовчої роботи до запровадження стандартів Базельського комітету, зокрема Базель II та Базель III, які є проміжними для втілення Базель III. Існує застаріла система нормативів, яка дозволяє мінімізувати витрати на ризик-менеджмент для керівництва банків, оскільки управління ризиками є формальним процесом виконання нормативів. Банківська система України потребує від національного регулятора забезпечення прозорості в проведенні бізнесу, шляхом видання інструкції, рекомендацій, які б регулювали ризик-менеджмент та запобігали банкрутству банків.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено спробу вирішення наукового завдання щодо формування теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток правового забезпечення банківської системи. Основні результати дослідження є наступними:

1. За роки незалежності в Україні сформувалася дворівнева банківська система, яка складається з Національного банку України (перший рівень) та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень закону «Про банки і банківську діяльність» (другий рівень). Всі елементи банківської системи функціонують в межах єдиного фінансового механізму держави та є органічною складовою національної фінансової системи. Через банки України та інші банківські структури відбувається формування, використання і рух більшої частини фінансових ресурсів держави. Саме банки є головним джерелом залучення інвестицій в економіку країни, забезпечення безперервного функціонування платіжних систем та ринку фінансових послуг. Стійкість і стабільність банківської системи є необхідною передумовою сталого економічного розвитку. Зважаючи на це, проблеми, що виникають у банківському секторі, негативно впливають на стабільність та ефективність функціонування усієї фінансової системи держави.

2. Аналіз сучасного стану правового забезпечення банківської системи України свідчить про те, що практично всім його рівням притаманні системні недоліки. Нормативно-правове регулювання банківських відносин характеризується неузгодженістю, фрагментарністю та колізійністю. Деякі аспекти банківської діяльності, які мають першочергове значення (наприклад, здійснення валютних операцій) регламентуються лише

підзаконними нормативними актами. Значна частина положень банківського законодавства не відповідають вимогам часу та міжнародним стандартам організації банківської діяльності. Успішне вирішення цих проблем можливе тільки в рамках комплексного підходу, який передбачатиме системне оновлення нормативно-правових актів з питань банківської діяльності, прийняття низки галузевих законів, розробку та впровадження стратегій розвитку національної банківської системи та її окремих ланок.

3. Правове регулювання банківської системи здійснюється на трьох рівнях:

- законодавчий – загальні і спеціальні закони з питань організації та здійснення банківської діяльності;

- підзаконний: регулятивні акти (укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, постанови Правління НБУ), які впорядковують правила регулювання достатності капіталу; порядок формування обов'язкових резервів; правила здійснення валютних операцій тощо;

- герменевтичний – роз'яснення та коментарі до нормативно-правових актів, покликані забезпечувати точне і правильне розуміння їх змісту, роз'яснення їх сенсу всім заінтересованим суб'єктам, забезпечення їх обґрунтованої та одноманітної реалізації.

Усі три рівні правового регулювання тісно пов'язані між собою та функціонують у тісному зв'язку та взаємодії, забезпечуючи комплексне регулювання банківських відносин.

4. На окремих рівнях вітчизняної банківської системи правове регулювання характеризується певною специфікою. Ключові аспекти функціонування вищої ланки (НБУ) впорядковуються законодавчими актами, передусім, Конституцією України, Законом України “Про Національний банк України” та багатьма іншими законами. Питома вага підзаконних правових актів в регулюванні відносин за участю НБУ є значно меншою. Тим не менш,

помітну роль у правовому забезпеченні цього рівня банківської системи відіграють акти Уряду, передусім, в силу того, що закон покладає на НБУ обов'язок підтримувати економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню загальносоціальних економічних цілей, визначених Конституцією і законодавством.

На низовому рівні національної банківської системи регулювання суспільних відносин здійснюється переважно на підзаконному рівні. Поряд з галузевими законами, комерційні банки керуються в своїй діяльності широким колом підзаконних актів Уряду, НБУ, Міністерства фінансів України та інших суб'єктів центральної влади, наділених повноваженнями щодо адміністрування тих чи інших аспектів банківської діяльності.

Незважаючи на особливості форм і методів правового забезпечення різних рівнів банківської системи, в цілому їм притаманні загальні недоліки правового регулювання банківських відносин. Нормотворча діяльність на обох рівнях здійснюється непослідовно. Акти правового регулювання недостатньо добре узгоджуються як між собою, так і з положеннями міжнародного законодавства. Викладене зумовлює необхідність удосконалення правового забезпечення як окремих рівнів банківської системи, так і всієї системи в цілому.

5. Забезпечення реалізації стратегії європейської інтеграції України вимагає імплементації європейських стандартів банківської діяльності. Проведений аналіз свідчить про те, що правове регулювання банківської діяльності на національному рівні вдосконалювалося паралельно з процесами інтеграції національних економік держав – членів ЄС. Як наслідок, в сучасній Європі основною формою правового регулювання банківської діяльності стали директиви ЄС. Важливу роль у регулюванні міжнародних банківських відносин відіграють рекомендації Базельського Комітету з питань банківського нагляду.

Джерела банківського права ЄС слід також відмежовувати від джерел банківського права держав-членів Союзу. При цьому слід ураховувати, що коло джерел банківського права в країнах-членах ЄС не обмежується актами національного законодавства та директивами ЄС. Його невід'ємною складовою є міжнародні угоди, укладені поза структурою ЄС, якими регулюються питання надання окремих видів банківських послуг.

6. У рамках імплементації європейського досвіду регулювання банківських відносин необхідно здійснити комплекс правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення: - рівного доступу до надання фінансових послуг, клірингових систем та офіційних механізмів фінансування та рефінансування, які є доступними за звичайних умов ведення бізнесу; - рівного доступу інвесторів, кредиторів до суб'єктів, що надають фінансові послуги; - підтримки діалогу між регуляторами та учасниками фінансового сектору; - динамічного розвитку валютного ринку, вдосконалення його інструментарію та збільшення ліквідності. Необхідно також Розробити та запровадити нове валютне законодавство, яке відповідатиме положенням законодавства ЄС та міжнародним зобов'язанням України, та передбачатиме затвердження концепції змін до валютного законодавства (скасування Декрету Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93, внесення змін до інших законів з питань валютного регулювання).

6. Першочерговими кроками в напрямку вдосконалення правового забезпечення вітчизняної банківської системи повинні стати:

- розробка та прийняття Стратегії розвитку банківської системи на 2019-2024 роки, яка б мала на меті розбудову фінансово потужної, прибуткової і стабільної банківської системи, оптимальний перерозподіл капіталу в економіці для фінансування інтенсивного стійкого економічного зростання на основі високотехнологічної

індустріалізації, розвитку інфраструктури, науки, освіти і добробуту населення;

- розробка та прийняття Стратегії розвитку малих і середніх банків як фінансових драйверів інтенсивного розвитку малого і середнього бізнесу;
- введення в дію закону України «Про валюту і валютні операції», який визначатиме правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства;
- прийняття закону України «Про банківське кредитування економіки», покликаного зменшити фінансове навантаження на позичальників, усунути схеми незаконного виведення майна з-під обтяження кредитора, спростити процес та зменшити витрати боржників та кредиторів (стягувачів) при врегулюванні боргу за рахунок вдосконалення позасудових інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Про банки та банківську діяльність : Закон України від 7.12.2000 №2121-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 5-6. Ст. 30.
- 2 Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №18. №19-20, 21-22. Ст.144.
- 3 Про затвердження Положення про порядок ідентифікації та визнання банківських груп: Постанова Правління НБУ від 09.04.2012 № 134. Офіційний вісник України. 2012. № 36. Ст. 1344.
- 4 Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 року № 679-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 29. Ст. 238.
- 5 Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія ; за ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. 492 с.
- 6 Кретов Д. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток банківської діяльності в Україні. Соціально-економічні проблеми і держава. 2015. Вип. 2 (13). С. 201-209.
- 7 Ісютін С.А. Національний фінансовий ринок: аспект лібералізації й націоналізації. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. 2005. Вип. 52. Ч. 1. С. 102-107
- 8 Ісютін С.А. Тенденції розвитку банківських систем різних країн в умовах глобалізаційних процесів. Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : Сборник научных трудов. Севастополь: ДонНУ, 2009. С. 250-254
- 9 Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації. Київ: Юніком Інтер, 2003. 240 с.
- 10 Савлук М. І. Гроші та кредит / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за заг. ред. М. І. Савлука. Київ: КНЕУ, 2002. 598 с.

- 11 Банківська енциклопедія / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Міщенко. Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України, 2011. 504 с.
- 12 Матвієнко П.В. Становлення банківської системи незалежної України. Економіка та держава. 2007. № 5. С. 53-57.
- 13 Сенищ І.П. Еволюція банківської системи України. Регіональна економіка. 2007. № 2. С. 209-216.
- 14 Масленников В.В. Зарубежные банковские системы. М.: Талка, 2009. 415 с.
- 15 Лаврушин О.И. Банковское дело. М.: Финансы и статистика, 2001. 101 с.
- 16 Онищенко Ю. І. Банківська система як об'єкт системних досліджень. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»: збірник наукових праць. Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2008. Вип. 5 (20). Ч. 2. С. 72-79.
- 17 Пшик Б.І. Забезпечення стійкості грошового обігу в Україні в контексті реалізації інструментів грошово-кредитної політики. Вісник Університету банківської справи. 2017. №1(28). С. 15-20.
- 18 Стойка В. С. Теоретичні підходи до визначення сутності банківської системи та її роль в економіці країни. Науковий вісник Ужгородського університету. 2010. Вип. 30. С. 202–209.
- 19 Розвиток банківської системи України. За ред. д-ра екон.наук О. І. Барановського. Київ: Ін-т екон. та прогнозув., 2008. 584 с.
- 20 Егорова Н. Е. Предприятие и банки: Взаимодействие, экономический анализ, моделирование: учеб.-практ. пособ. М.: Дело, 2002. 456 с.
- 21 Владичин У. В Іноземне банківництво в Україні : монографія. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Піраміда, 2013. 280 с
- 22 Міщенко В.І. Банківський нагляд: підручник. Київ: Центр наукових досліджень НБУ, Університет банківської справи НБУ, 2011. 498 с.

- 23 Любунь О.С., Національний Банк України: основні функції, грошово–кредитна політика, регулювання банківської діяльності. Київ: Центр навч. л–ри Ун–т екон. та права “КРОК”, 2004. 351с.
- 24 Дзюблюк О.В., Малахова О.Л. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки : Монографія. Тернопіль: Вектор, 2008. 324 с.
- 25 Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів: Постанова Правління Національного банку України від 28.12.2017 р. № 146
- 26 Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93
- 27 Про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства: Положення від 20.08.2001 р. № 369
- 28 Суржинський М. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні. Юридичний журнал, 2014. №8. С. 27-32
- 29 Орлюк О.П. Банківське право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 376 с.
- 30 Гудзь Т. П. Банківський нагляд : навч. посіб. Київ : Ліра-Київ, 2008. 380 с.
- 31 Кучерявенко М. П.. Фінансове право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 320 с.
- 32 Герасимович А.М. Глобальні трансформації і стратегії розвитку. Київ: Ін-т світ. екон. і міжн. від-н, 2006. 416 с.
- 33 Сенищ П.М., Ричаківська В.І. Реформа, що за значущістю не поступається грошовій. Київ: Вісник НБУ. 2007. № 11. С. 3-7.
- 34 Жук В. До проблем стратегії запровадження МСФЗ в Україні. Бухгалтерський облік і аудит. 2010. № 10. С. 16-20.
- 35 Сопко В. Глобалізаційні процеси та їх вплив на бухгалтерський облік. Бухгалтерський облік і аудит. 2009. № 10. С. 2-11

- 36 Коваленко В.В. Банківський нагляд: Навчальний посібник. Суми: УАБС НБУ, 2007. 198 с.
- 37 Фінансовий механізм управління ліквідністю банку. Суми : Університетська книга, 2011. 136 с.
- 38 Василенко В.О. Антикризове управління підприємством. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
- 39 Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України. Фінанси України. 2008. № 6. С. 77-88.
- 40 Лис І.М. Дослідження рівня капіталізації українських банків. Економіка і регіон. 2008. № 4(19). С. 131-135.
- 41 Свечкіна А.А. Капіталізація як визначальний чинник ефективного функціонування вітчизняного банківського сектору. Київ : Економіка та держава. 2009. № 5. С. 29-32.
- 42 Пересунько В. В. Напрями підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків. Вісник київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2008. № 102. С. 67-68.
- 43 Козоріз М.А Основні напрями підвищення рівня капіталізації і ліквідності банківських установ Регіональна економіка. 2009. № 2. С.95-102.
- 44 Малахова О.Л., Михайлюк Р.В. Управління фінансовою стійкістю банків : Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2011. 300 с.
- 45 Коваленко М. М. Сутність і складові механізму державного регулювання банківського сектору економіки. Теорія та практика держ. упр.: зб. наук. пр. Харків : Магістр, 2011. Вип. 2 (33). С. 182 – 191.
- 46 Коваленко А.А. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія . Одеса: Видавництво «Атлант», 2013. с. 515
- 47 Барановський О. Проблеми фінансової безпеки в умовах інтеграції України в світовий фінансовий простір. Вісник НБУ. 2003. №10.С.18-19.

- 48 Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія. Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД; УАБС НБУ, 2008. 348 с.
- 49 Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії та практики. Київ: КНЕУ, 2002. 276 с.
- 50 Біленчук П.Д. Банківське право: українське та європейське: навчальний посібник Київ: Атіка. 2015. 390 с.
- 51 Вєтров І.В. Фінансове право: підручник. Харків: ООО «Одиссей», 2007. 328с.
- 52 Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 №2346 - III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 29. Ст. 137.
- 53 Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму України: Закон України від 14.10.1014 № 1702-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 50-51, ст.2057
- 54 Симановский А. Ю. Перспективы банковского регулирования: отдельные аспекты. Деньги и кредит. 2009. № 7. С. 23–26.
- 55 Циганов С. А. Генезис банківських систем у трансформаційних економіках: структурно-функціональний аналіз. Київ: Академпрес, 2016. 412 с.
- 56 Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківською системою України : дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук : 08.00.08. Одеса, 2011. 523 с.
- 57 Белінська Я. В. Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку. Стратегічні пріоритети. № 1 (22). 2012. С. 72–84.
- 58 Белінська Я., Жаліло Я. Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему / URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/July2009/01.htm>
- 59 Савчук М. З. Вступ до банківської справи. Київ: Логос, 2008. 250 с.

- 60 Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ від 14 червня 2006 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_862
- 61 Мірошниченко О. А., Сенаторов М. В., Сенаторова М. В. Банківське право в Європейському Союзі та Україні: порівняльно-правове дослідження / Державний департамент з питань адаптації законодавства Міністерства Юстиції України, 2013. URL: <http://www.minjust.gov.ua/file/23454.pdf>
- 62 Біленчук П.Д. .Банківське право: українське та європейське : навчальний посібник. Київ : Атіка, 1999. С. 340.
- 63 Клименко І., Белінська Я. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу: Аналітична записка. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2012. С. 214
- 64 Демидович М. С. До питання щодо джерел європейського банківського права. Держава і право. 2006. № 1. С. 338–343.
- 65 Оранок О. П. Банківські системи України. Правові засади організації. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 154 с
- 66 Савенкова В. Г. Стандарти європейського банківського права. Часопис Київського університету. 2014. №. 2. С. 381-384
- 67 Старинський М. Порівняльне банківське право. Суми : Університетська книга, 2016. 299 с.
- 68 Мороз А. М. Банківська енциклопедія. Київ : Ельтон, 2000. 320 с.
- 69 Коваленко М. М. Сучасний зарубіжний досвід державного регулювання банківської сфери. Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. Вип. 1. С. 324-332.
- 70 Біленчук П.Д. Банківське право: українське та європейське : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2015. 520 с.

- 71 Понеділко О. В. Оптимізація структури банківської системи України
Ефективна економіка : електрон. наук. фах. вид. 2011. № 8. Режим доступу :
<http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?oper>
- 72 Левина Е. В. Финансово-правовые принципы банковской деятельности :
автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. юрид. наук по спец.: 12.00.14
Саратов, 2012. 28 с.
- 73 Костюченко О. А. Банківське право. Київ : МАУП, 2008. 250 с.
- 74 Тігіпко С. Л. Стратегія розвитку банківської системи України в контексті
європейського розвитку URL: <http://dspace.uabs.edu.Ua/jspui/bitstream/V123456789/4342/1.pdf>
- 75 Харь І.С. Регулювання банківської діяльності в Україні: сучасний стан та
шляхи вдосконалення URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/bank/4514-regulyuvannya-bankivskoj-diialnosti-v-ukrajini.html>
- 76 Ковальчук А.Ю. Гармонізація законодавства України із законодавством
Європейського Союзу з питань фінансового контролю / Науковий вісник
Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича : Збірник
наукових праць. Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича.
Чернівці, 2004. Вип. 253 : Правознавство. С. 108–112.
- 77 Турченко Ольга Григорівна / Правове регулювання державних закупівель
товарів, робіт та послуг Європейського Союзу (зближення законодавства
України з правом ЄС) : дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Інститут
законодавства Верховної Ради України. Київ, 2008. 197арк.
- 78 Гулько В.В. Модернізація державного фінансового контролю в Україні
відповідно до європейської практики / Актуальні проблеми економіки та
юриспруденції : науковий Національна академія управління. Київ, 2011. № 1
(115). С. 199–204.

- 79 Базельський комітет банківського нагляду, Третя базельська угода (Third Basel Accord / URL: <http://www.bis.org>).
- 80 Івасів І. Б., Корнилюк Р. В. Стратегічні аспекти регулювання діяльності іноземних банків в Україні URL: http://www.nbu.gov.ua/por.Soc_Gum/Foa/2011_.pdf
- 81 Міжнародні стандарти фінансової звітності. Міністерство фінансів України URL: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.
- 82 Memorandum of Understanding “The Norwalk Agreement” / International Accounting Standards Board. URL: <http://www.iasb.org/NRrdonlyres/6F81606f-6182-4D27-A2C9>.
- 83 CN.Y. Ins. Dept. Op. Off. Gen. Couns., 2000 NY Insurance GC Opinions LEXIS 144
- 84 The J.P. Morgan Guide to Credit Derivatives. J.P. Morgan, and. The RiskMetrics Group. 2013, 88c
- 85 Бюллетень департаменту контролера денежного обращения Госказначейства США. 08-1996. URL: <http://www.occ.gov/news-issuances/bulletins/1996/bulletin-1996-43.html>.
- 86 Robin Potts QC, Credit Derivatives Opinion delivered to ISDA, Erskin Chambers, Lincoln’s Inn, 24.06.2017.
- 87 Сайт международной ассоциации свопов и деривативов. URL: http://www.isdacdmarketplace.com/about_cds_market.
- 88 BIS over-the-counter derivatives statistics: data at end-December 2012. URL: <http://www.bis.org/>.
- 89 Лаврушин О.И. Банковское дело: учебник. Москва: КНОРУС, 2008. 768 с.
- 90 Strengthening the resilience of the banking sector /Bank for International Settlements. December 2017. Mode of access URL: <http://www.bis.org>.